

Univerzita Karlova v Praze

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Staré pověsti české a jejich současná zpracování

(Old Czech legends and their current treatment)

Vedoucí práce: PhDr. Věra Brožová

Autor práce: Lucie Brožková

Bydliště: Strančice

Obor studia: B: ČJ – ZSV

Typ studia: Prezenční

Praha 2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne 19. dubna 2012

.....

Děkuji PhDr. Věře Brožové za podnětné připomínky a cenné rady, které mi pomáhaly při psaní mé bakalářské práce, a především za ochotu a čas věnovaný této práci.

1 Obsah

1	Obsah.....	4
2	Úvod.....	5
3	Pověst.....	7
3.1	Pověst v lidové tradici.....	8
3.2	Alois Jirásek: Staré pověsti české.....	10
3.3	Prameny starých pověstí.....	12
3.3.1	Kristiánova legenda.....	12
3.3.2	Kosmova Kronika česká.....	13
3.3.3	Dalimilova kronika.....	15
3.3.4	Hájkova Kronika česká.....	15
4	Pověst v dětské literatuře.....	17
4.1	Oldřich Sirovátka: <i>Brunclík a lev</i>	18
4.2	Jana Eislerová: Staré pověsti české.....	23
4.3	Martina Drijverová: České dějiny očima Psa.....	26
4.4	Ivan Krejčí: Strašné pověsti české aneb Hrdinné pověsti Bohemanů uprostřed Evropy.....	30
4.5	Jindřich František Bobák: Dávné pověsti národa českého.....	38
5	Závěr.....	44
6	Použitá literatura.....	46
6.1	Primární literatura.....	46
6.2	Sekundární literatura.....	46

„Pověsti – to je nejstarší paměť domova,
to jsou vyprávěné dějiny
a kronika naší země.“¹

2 Úvod

Pověst nám má ukázat odkud pocházíme, odhalit hrdiny dřívějších časů, kteří jsou našimi předky. Každý národ má takové pověsti, jelikož právě tyto pověsti posilují povědomí o našem původu a našich předcích, kteří vykonali hrdinské činy. Již staří kronikáři si uvědomovali důležitost pověstí pro národní cítění a hrdost i lásku ke své vlasti. Úplně první prameny s pověstmi vznikaly před tisíci lety. Byly zde přítomny také v dobách, kdy bylo potřeba podpořit vlastenectví. A určitě je důležité, aby se tyto soubory dochovaly i pro budoucí generace.

Pravděpodobně nejznámějším zpracováním jsou *Staré pověsti české* od Aloise Jiráska. Již za mých školních let, jsme museli povinně číst právě toto zpracování. V současné době se ovšem pověsti dostávají hlavně do dětské literatury, autoři se snaží o jejich větší přiblížení čtenáři různého věkového spektra. To je důvod, proč jsem si zvolila zrovna toto téma.

Cílem mé práce je porovnat, jaké prostředky používají autoři v literatuře pro děti a mládež pro přiblížení pověsti dětem a jaký vliv to má na samotné pověsti. Jsou různé způsoby, jaké může autor v tomto případě použít. Autorovo zpracování ovšem může posunout některé motivy, ba i téma pověsti. I na tyto aspekty se zaměřím.

Ve své práci se nejprve zmíním o teorii pověsti a o její podobě v lidové tradici, jelikož pro pověst bylo typické, že se šířila ústně. K tomuto teoretickému úseku budu používat poznatky získané zejména ze tří knih: Dagmar Mocná, Josef Peterka a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*, Oldřich Sirovátka: *Česká pohádka a pověst v lidové tradici* a Jana Čeňková a kol.: *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*.

¹ Sirovátka, Oldřich: Brunclík a lev. Praha: Albatros, 1989, str. 93.

V další části se budu věnovat Jiráskovi. Nahlédnu do jeho života, ale hlavně přiblížím jeho dílo *Staré pověsti české*, které se stalo stěžejním východiskem pro další autory.

Poté nahlédnu na prameny, ze kterých Alois Jirásek čerpal pověsti. Nejen on bral inspiraci v kronikách. I pozdější autoři pověstí se vrací ke kronikám, ovšem ti z nich čerpají většinou jen jména postav a marginálnější detaily.

Po tomto začátku budu interpretovat pět knih pověstí: Oldřich Sirovátka: *Brunclík a lev*, Jana Eislerová: *Staré pověsti české*, Martina Drijverová: *České dějiny očima Psa*, Ivan Krejčí: *Strašné pověsti české*, Jindřich František Bobák: *Dávné pověsti národa českého*. Pokusím se vystihnout odlišnosti, kterými se autoři jednotlivých souborů snaží přiblížit pověsti nedospělému čtenáři a jaké to má důsledky pro jejich umělecké uchopení.

V závěru porovnáám jednotlivé postupy autorů.

3 Pověst

„Pověst je krátký prozaický žánr původně folklórní epiky, tematicky vázaný k reálnému místu, kraji, předmětu, historické či pseudohistorické osobnosti nebo události.“²

Má jednoduchou formu, většinou se pověst skládá z jedné, dvou nebo tří epizod. Vystupuje v ní málo postav, většinou dvě či tři, ojediněle i více. Děj probíhá v krátkém časovém úseku a na jednom místě.

Komentář a dějové jádro jsou dvě hlavní části, ze kterých se pověst skládá. Komentář obsahuje informace o původu pověsti, o tom, kdo jí vyprávěl, odkud jí vypravěč má apod. Může být na začátku, ale i na konci pověsti. Někdy může být i rozdělen na dvě části – na začátek i konec pověsti. Jsou i případy, kdy komentář v pověsti není. Dějové jádro je vlastní vyprávění.

Podle námětů a motivů se pověsti dělí na tři skupiny:

1. historické
2. místní
3. démonologické³

Historické pověsti vyprávějí o událostech z dějin. Vystupují v nich konkrétní i mytické osobnosti a jejich příznačné skutky. „Zvláštní skupinu tvoří tzv. staré pověsti české s výraznými rysy mýtu o vzniku národa, jež se postupně staly jedním z pilířů národní kulturní tradice. Jejich literární zpracování měla zpětný vliv na ústní podání.“⁴ Syžety historických pověstí jsou spjaté s dávnověkými počátky národa. „Tyto pověsti hrály důležitou úlohu v procesu sebeuvědomování národa v době národního obrození (budování

² Mocná, Dagmar; Peterka, Josef a kol.: Encyklopedie literárních žánrů. Praha a Litomyšl: Paseka, 2004, str. 509.

³ Tamtéž, str. 510.

⁴ Tamtéž, str. 540.

národního mýtu ve vědomí posluchačů a čtenářů) a bývají často označovány jako národní. Termín národní pověst poprvé použil Karel Jaromír Erben.⁵

Pověsti místní se vztahují k určité oblasti. Etiologické se zabývají vznikem a zánikem podivuhodných přírodních útvarů, etymologické vysvětlují vznik místního názvu, genealogické se vztahují k historii rodů, heraldické vysvětlují původ šlechtických erbů či městských znaků a legendární líčí např. vznik zázračných pramenů.

V pověstech démonologických dochází ke střetu člověka s nadpřirozenými bytostmi, s tajemnými a nevysvětlitelnými úkazy nebo událostmi. „Pověsti démonologické tvořily základ repertoáru folklorních vypravěčů pověstí; naproti tomu v souborech literárních adaptací převládají typy historické a místní, v ústní tradici doložené sporadičtěji.“⁶

3.1 Pověst v lidové tradici

Pověsti patřily k nejživějším druhům lidové slovesnosti. Zřejmě se vyskytovaly už v pradávných lidských společenstvích. Protože však byla podávána ústně, můžeme se v současnosti o jejích funkcích a podobě jen dohadovat. Pomůckou nám však mohou být stopy, které tento žánr zanechal v písemných památkách. Charakter pověstí mohou mít i některé příběhy ze Starého zákona.

Dříve lidové vypravěči znávali mnoho pověstí, oproti tomu v současné době se pověsti vyprávějí jen zřídka, pokud se dají vyprávěné příběhy vůbec za pověst považovat. V současnosti se vyprávění přesunulo – místem, kde se něco takového vypráví, jsou často hospody a nejedná se zrovna o pověsti. Co do žánru to jsou nějaké strašidelné historky, popisy nevysvětlitelných jevů, které někdo zažil, nebo různě dotvářené bizarní, často anekdotické příběhy.

⁵ Čeňková, Jana a kol.: Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury. Praha: Portál, 2006, str. 100.

⁶ Mocná, Dagmar; Peterka, Josef a kol.: Encyklopedie literárních žánrů. Praha a Litomyšl: Paseka, 2004, str. 510.

Pověst byla vyprávěna jako věrohodný příběh, který posluchač i vypravěč brali jako skutečnost, považovali ho za věrohodnou příhodu. Však také pověst často začíná tvrzením: „Toto je pravda a ne báchorka“, nebo „to není pohádka, to se jistě stalo.“ Často také vypravěč stvrzuje pravdivost pověsti svědectvím a autoritou starších lidí, např.: „Vykládala mi to babička a ta to sama zažila...“ apod. Někdy se vypravěč také odvolává na nějakou pamětihodnost, která údajně zůstala jako upomínka toho, že událost je pravdivá, např. stará lípa, nějaký kámen, pozůstatek hřbitovní zdi.

Pověst mívá něco společného se skutečností. Někdy dokonce vypráví o lidech, které vypravěč znal, odehrává se na reálných místech, udává dobu události i místo děje. Reálným místem mohl být např. les za vsí, břeh rybníka nebo stráň nad potokem. Doba události byla určena časově vymezující floskulí: „Za časů dědečka“, „když byla babička mladá“, „po válce s ...“. Místo děje bylo většinou tam, kde vyprávějící a posluchači žili. V pověstech však také vystupují nadpřirozené bytosti, mohou to být různé víly, skřítkové, vodníci, zvláštní předměty a činy. Nadpřirozeným postavám a úkazům v pověstech lidé věřili, protože byli vychováni ve víře, že pod zemí žije permoník, že lidé budou po smrti pykat za své hříchy apod. Pověst je tedy také hodně smyšlená. Je to zkrátka taková polopravda, neboli napůl pravda, napůl lež. Pověsti nebyly vyprávěny jen pro zábavu, ale měly také poskytnout nějaké informace, poučení nebo vysvětlení. V lidové tradici se dokonce vyskytují pověsti složené ze dvou či tří vět, které podávají nějakou informaci.

„Lidová tradice vědomě odděluje světle a stínem klad od záporu a vypravěči ozařují události a postavy mravními pocity a představami. Scény, konflikty a postavy stojí vždy v protikladu: zlo a špatnost proti dobru a cti, věrolomnost a zrada proti přátelství a velkodušnosti, bázlivost proti statečnosti, pošetilost proti důvtipu. Lidová pověst nadto tyto vlastnosti nadsazuje a stupňuje. Záporné postavy a činy staví do nejčernějšího světla, zatímco statečné lidi a ušlechtilé činy idealizuje a monumentalizuje.“⁷

⁷ Sirovátka, Oldřich: Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře, Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998, str. 56.

U pověsti záleželo především na tom, co má říct. Proto byla vyprávěna jednoduchým, prostým jazykem. Pokud chtěl vypravěč v posluchači vyvolat nějakou citovou účast, doplnil vyprávění různými pořekadly, monology, přidal přísloví.

Pravděpodobně nejznámějším zpracováním jsou *Staré pověsti české* od Aloise Jiráska. Proto uvádím jeho zpracování jako první.

3.2 Alois Jirásek: Staré pověsti české

Alois Jirásek byl prozaik, dramatik a autor mnoha historických románů a povídek. Narodil se v Hronově. Žil v letech 1851 – 1930. Byl známým spisovatelem, zabýval se především historickou prózou. Ve svém díle se zaměřil zejména na tři období českých dějin: husitské hnutí, protireformace, národní obrození. V době první republiky byl respektovanou osobností, mimo jiné i proto, že jako první podepsal roku 1917 Manifest českých spisovatelů, který požadoval samostatnost pro český národ. O jeho postavení vypovídá také to, že se po válce stal senátorem.

Jiráskova kniha *Staré pověsti české* vychází poprvé roku 1894. Je působivým beletristickým zpracováním pověstí z nejstarších dob českých dějin. Promítá se zde smysl celého autorova díla, které mělo být učebnicí českých dějin pro lid a v případě *Starých pověstí českých* i pro nedospělého čtenáře.

„Jiráskův soubor českých pověstí byl na dlouhou dobu nepřekonatelným vzorem. Autoři se vyrovnávali s Jiráskovým dědictvím, s jeho pojetím a smyslem literární pověsti. Situaci ztěžovalo rovněž to, že na poli literární pověsti chyběly osobnosti, které zasáhly od počátku 20. století do vývoje literární pohádky. Literární adaptace folklorní pověsti neměla žádného V. Říhu-Tilleho, M. Majerovou, J. Mahena, K. Čapka nebo V. Martínka, kteří rozvíjeli literární pohádku různými směry.“⁸

⁸ Sirovátka, Oldřich: Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře, Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998, str. 128 – 129.

„Jirásek zamýšlel ve svém souboru zdůraznit především historický a národní ráz pověstí. Kniha měla podporovat hrdost na české dějiny a ukázat na vybraných obrazech z české minulosti významné a přímo mezná chvíle české historie.“⁹

Jiráskovy *Staré pověsti české* jsou rozděleny do tří částí. První část, s názvem: *Staré pověsti české*, obsahuje pověsti: *O Čechovi, O Krokovi a jeho dcerách, O Bivoji, O Libuši, O Přemyslovi, Libušina proroctví, Dívčí válka, O Křesomyslu a Horymírovi, Lucká válka, a Durynk a Neklan*. Druhá část se jmenuje: *Pověsti doby křesťanské* a obsahuje tyto pověsti: *O králi Svatoplukovi, O králi Ječmínkovi, Praporec sv. Václava, O Bruncvíkovi, Opatovický poklad*, osm pověstí o staré Praze (*O staré Praze, Žito kouzelník, O králi Václavovi IV., Staroměstský orloj, O Daliborovi z Kozojed, Ze Židovského města, Smutná místa, Faustův dům*), *O Žižkovi, Kutnohorští havíři, Bílá paní, Růžový palouček, Boží soud, O Janošíkovi*. Poslední část *Ze starobyklých pověstí* je tvořena jen pěti pověstmi: *Sibyllina proroctví, Proroctví slepého mládence, Proroctví Havlasa Pavlaty, Různá proroctví a Blaničtí rytíři*. Každá z těchto tří částí má svůj úvod, ve kterém Jirásek ukončuje předchozí úsek a uvádí nový. Pověsti jsou uváděny chronologicky za sebou, jak se od počátku údajně udály.

Jiráskův vypravěč podává příběh, jako by byly pověsti vyprávěny ústně. Jedná se o klidný rytmus vyprávění. Přímá řeč je používána jen zřídka, pouze pokud je to nezbytné, při promluvě hlavní postavy nebo dialogu s ní, či když chce autor něco zdůraznit. Např. v pověsti *O Libuši* je použita přímá řeč, když Libuše rozhoduje soud mezi dvěma sousedy a rozhodne ve prospěch mladšího. Starší se cítí ukřivděn a rozčilením praví: „Takové tu právo! Však což nevíme, kdo soudí, že ženská! Ženská dlouhých vlasů, ale krátkého rozumu. Příst umí, jehlou šít, na to je, ale ne soudit. Ať šije, ať přede, ale ať nesoudí. Hanba nám mužům!“¹⁰ Z tohoto sdělení je cítit naléhavost vyřčení. Kdyby pasáž autor opsal a nepoužil přímou řeč, sdělení by této naléhavosti pozbylo.

Dojem historické autentičnosti, která je ovšem idealizovaná, je posilovaná různými prostředky. Patří mezi ně hodnocení historických událostí a osobností: „Žádný z mužů

⁹ Sirovátka, Oldřich: *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*, Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998, 128.

¹⁰ Jirásek, Alois: *Staré pověsti české*. Praha: J. R. Vilímka, 1925, str. 38.

v českých dějinách proslulých neutkvěl tak hluboko a živě v paměti lidu jako Trocnovský hrdina. Také místo, kde skonal, zůstalo v paměti. ‚Žižkovo pole‘ tomu místu říkali a říkají, a zůstalo nezorané. Za pozdějších dob, kdy památka slavného hrdiny různě zkalena, chtěli to pole zorati. Zkusili to, kus uorali, ale nedoorali. Dobytek, jenž byl v pluhu zapřažen, onemocněl a zdechl.“¹¹ Historickou autentičnost posiluje i popis starých zvyků: „Tam ve stínu lip stál na dřevěných sloupech přístřešek z plochých kamenů, od rozchodníku a mechu zelených. Pod touto střechou prokmitala se mdlým leskem stříbrná hlava se zlatými vousy dřevěné modly, stojící na balvanu hrubě otesaném. Tu modlu bohem nazývali a Perun jmenovali.“¹²

V pověsti *Boží soud* Jirásek používá při promluvách Chodů nářečí, typické pro jejich oblast: „Lomikare! Lomikare! Do roka budeme spolu stát před súdnú stolicí Boží! Hin se hukáže, hdo z nás.“¹³

3.3 Prameny starých pověstí

Alois Jirásek čerpal náměty pro *Staré pověsti české* v různých kronikách a legendách. Ráda bych zde zmínila *Kristiánovu legendu*, *Kosmovu Kroniku českou*, *Dalimilovu kroniku* a *Hájkovu Kroniku českou*. Ani jeden z těchto pramenů není zcela věrohodný, ale u těchto pověstí nám nejde o to, zda se pověst udála, či nikoli, protože pověst není historií. Jde nám o to, zda byly zmíněné pověsti z těchto pramenů čerpány. Pak pro nás tyto prameny mají hodnotu jako literární dílo pro bájesloví.

3.3.1 Kristiánova legenda

Kristiánova legenda je úplně první písemnou zmínkou o pohanské době v Čechách. Je psána latinsky a její vznik spadá do druhé poloviny 10. století. Někteří badatelé tuto dataci zpochybňují. Prvním z nich byl Dobrovský a po něm následovali další, kteří legendu nazvali falzifikací z první poloviny 14. století. Dle Karbusického máme v dnešní době dost důkazů na to, abychom mohli vznik této legendy zařadit na konec 10. století. Kristiánovým

¹¹ Jirásek, Alois: *Staré pověsti české*. Praha: J. R. Vilímka, 1925, str. 227 – 228.

¹² Tamtéž, str. 39.

¹³ Tamtéž, str. 261.

původním úkolem bylo sepsat legendy o sv. Václavu a sv. Ludmile. Na počátku se zmiňuje i o Václavových předchůdcích. V několika větách legenda líčí pověst o Přemyslovi. Libuše v ní vystupuje jako bezejmenná hadačka, na kterou se Češi obrátili se žádostí o věštbu ve chvíli, kdy byli postiženi morem. Ta Slovanům poradí, aby si založili město, nazvali ho Prahou a našli muže, který se zabývá orbou. Muž se měl jmenovat Přemysl, Slované si ho ustavili knížetem a hadačku mu dali za ženu.¹⁴

3.3.2 Kosmova Kronika česká

Kosmas byl děkanem a později kanovníkem pražské kapituly. Vznik jeho kroniky spadá do první poloviny 12. století, což je doba, které vládne latinské písemnictví, proto i jeho kronika je psána latinsky.

Pro staré pověsti je důležitá kniha první. Podle tehdejších zvyků začal vyprávění potopou světa. Poté přechází k pověsti o příchodu Čechů, kde zmiňuje pravděpodobné jméno hory, k níž přišli – Říp. Dále popisuje bezstarostný život Slovanů a zpět k ději se vrací ve chvíli, kdy je třeba nějaký soudce, který by řešil nazrávající spory. Píše tedy o Krokovi, jeho dcerách a hlavně o Libuši, o volbě Libuše po smrti Kroka i o rozepři mezi dvěma nejmenovanými, ale rodově vysoce postavenými muži. Po urážce, kterou pronesl ten, který podle ní nebyl v právu, dochází k volbě knížete – Přemysla. Libuše sama uvádí jméno vesnice i Přemyslovo a družinu k němu dovede Libušin bělouš. Dále pokračuje vypravování setkáním družiny s pacholetem, které jim ukázalo cestu, i všechny „zázraky“, které se udály v přítomnosti Přemysla (zmizení volů, vyrašení lísky) a zmiňuje se i o lýkových střevících, které Přemysl vzal s sebou, aby je uchoval pro budoucí generace. Kosmas popsal i knížecí svatbu a Libušino založení Prahy. Její název byl odvozen od prahu, u něhož se sklání i velcí páni. Dále popsal (ale jen stručně) dívčí válku, ale oproti jiným zpracováním je jeho verze spíše slavností, než bitvou. Po této pověsti přichází další pověst o válce, tentokrát se však jedná o válku Luckou, která byla vedena mezi Neklanem a Vlastislavem (kníže Lučanů, který se chtěl stát vládcem Čech). Popisuje přípravu na

¹⁴ Karbusický, Vladimír: Nejstarší pověsti české. Praha: Mladá fronta, 1966, str. 7 – 10.

bitvu i výhru Čechů, díky nebojácnému Tyrovi, který se vydal do boje místo Neklana. Zaznamenal zde i příběh jednoho z Lučanů – Straby a také osud, který postihl Vlastislavova syna (dědice luckého knížete). Ze známých pověstí chybí pověst o Horymírovi.

Podle Jiřího Brabence jsou dvě možnosti, kde Kosmas vzal tyto pověsti: „Bud' si Kosmas všechny ty pověsti vymyslel, aby vykrášlil své dílo a uvedl kroniku poutavým vyprávěním, nebo vypsál stručným způsobem skutečné pověsti, které sám slýchal a pouze je přioděl šatem, vypůjčeným mnohdy z antického bájesloví.“¹⁵ Věrohodnější je druhá možnost. Kromě jeho věrohodnosti pro druhou možnost mluví ještě několik okolností: Kosmas do pověstí zapsal místopisné údaje, které byly pravděpodobně v jeho době dobře známé i jeho vrstevníkům, stejně tak jako psal i různá pořekadla. Kdyby to nebyla pravda, tak by něco takového tvrdit nemohl, protože psal i pro své současníky, kteří museli znát všechna pořekadla, příběhy i postavy.

Další okolnost, která dokazuje spíše druhé tvrzení, je ta, že pověst o Přemyslovi byla zaznamenána už před Kosmou, i když ve stručnějším znění, v Kristiánově legendě, stejně tak jako byla tato pověst výtvarně zachycena i v rotundě sv. Kateřiny na znojenském hradě.

Stejně tak Kosmas zachycuje ve svých pověstech společenské poměry, které byly v jeho době už dávno zapomenuty, ale i tak to souhlasí s vývojem společnosti, který dnes známe i z jiných pramenů. Kosmas si tok příběhů zajisté nevymyslel, což je tedy důkazem toho, že si tyto pověsti předával lid. Dalším důkazem o pravdivosti, by pro nás mohl být samotný Kosmův přístup k těmto pověstem. Byl církevním prelátem a z těchto „pohanských pohádek“ si tropil spíše legraci (např. jak líčí Libuši sedící na soudcovské stolici).

Máme tedy mnoho okolností, které svědčí spíše pro to, že náš první kronikář tyto pověsti zaznamenal z lidového vyprávění.¹⁶

¹⁵ Brabenec, Jiří: Po stopách starých pověstí českých. Praha: Orbis, 1959, str. 15.

¹⁶ Tamtéž, str. 13 – 17.

3.3.3 Dalimilova kronika

Vznik *Dalimilovy kroniky* spadá do počátků 14. století, což z této kroniky činí první česky psanou kroniku. Jméno autora není známé, není ani vyloučeno, že šlo o Jindřicha z Varnsdorfu. Jméno Dalimil známe díky Václavu Hájkovi z Libočan.

Kronika je poměrně obsáhlým veršovaným dílem, začínající předmluvou, ve které autor líčí, co ho přimělo k psaní kroniky. Po tomto úvodu následuje krátká kapitola o Babylonské věži a pak přechází k pověsti o příchodu Čechů. Pověst o povolání Přemysla je zaznamenána jen krátce, zatímco průběh dívčí i lucké války je zaznamenán poměrně široce. Poté popisuje již historicky ověřené události. Jeho kronika líčí události do nastolení Jana Lucemburského.

Příznačným prvkem této kroniky je vřelý vztah k českému národu v době, kdy byl český jazyk ohrožen. Projevuje se zde vlastenectví a nenávisť k Němcům. Tato kronika nečerpala jen z Kosmovy kroniky, ale i ze svých zdrojů.

Rozdílnost můžeme spatřovat například v mnoha pověstech. Už v počátku si můžeme všimnout, že popisuje odchod Čecha z Charvátska, odkud odchází, protože se dopustil vraždy. Odchází spolu se šesti bratry. Dále můžeme vidět jasný rozdíl i v pověsti o dívčí válce, kde se už nejedná o slavnost, nýbrž o boj – setkáváme se zde poprvé se jménem Vlasta, i se Ctiradem a se ženskou Istí, na kterou použili Šárku.¹⁷

3.3.4 Hájkova Kronika česká

Václav Hájek byl původně utrakvistický, později katolický kněz. Jeho život byl hodně pestrý. Narodil se r. 1499 v Libočanech u Žatce, ve zchudlé vladycké rodině. Původně se stal knězem podobojí v Budyni, pak přešel do Zlonic jako kaplan, ale ve zlém se rozešel s majitelem panství. S církevními hodnostáři se neshodoval, proto se pokatoličil (mohlo to být i z důvodu polepšení si), ale i poměr s katolickými představenými byl

¹⁷ Brabenec, Jiří: Po stopách starých pověstí českých. Praha: Orbis, 1959, str. 18 – 23.

špatný, až byl Hájek dán do klatby. Stal se oblíbeným kazatelem u sv. Tomáše na Menším Městě pražském, tj. na dnešní Malé Straně. Kazatelství mu neneslo téměř žádné peníze, ale jen zájem prostých farníků. Dále byl postupně děkanem na Karlštejně, správce kostela na Vyšehradě, farářem na Tetíně a nakonec proboštem ve Staré Boleslavi. Asi v padesáti letech onemocněl a odstěhoval se do Anenského kláštera na Starém Městě, kde zemřel a byl pochován.

Hájkova kronika vznikla na počátku 16. století. Jedná se o nejrozsáhlejší kroniku své doby. Hájek ji napsal na základě starších kronik, legend, lidových vyprávění, ale nezapomněl ani na svou fantazii.

Ve své kronice události nejen popsal, ale i datoval. Starší kroniky, ze kterých čerpal, obohatil o několik pověstí a jmen. Patří mezi ně Bivoj – silák, který přemohl kance a později se stal manželem Libušiny sestry Kazi. Dále pak pověst o Horymírovi, kterou si každý spojí se Šemíkovým skokem z Vyšehradu, díky němuž byl Horymír zachráněn před popravou. Uvádí také jména dvou rozhádaných zemanů v Libušině sporu – Chrudoš a Šťáhlav (tato dvě jména byla zmíněna i v Rukopisu zelenohorském). K přemyslovským knížatům jmenuje i jejich manželky a doplňuje i potomstvo. Zmiňuje také těžbu drahých kovů, ze kterých pak byly raženy mince a vyráběny sošky bohů. Ostatní pověsti pak přepracoval a doplnil. Spolu s našimi pověstmi vypráví paralelně pověsti polské, které začínají založením Kouřimského knížectví, jehož zakladatelem byl Lech.

Hájek je často obviňován, že byl lhář a jeho kronika je označována jako nevěrohodná. Dodnes se ale neví, jaké z těchto příběhů si kronikář vymyslel a které převzal z jiných kronik. Někdo se domnívá, že lži mohl uvádět z prospěchářství, někdo to popírá, ale i tak ho to neomlouvá. Už od počátku uvádí lži tím, že každou událost se snaží datovat. Každopádně je tato kronika tvořena čtyřmi různými druhy záznamů:

- 1) lehkomyšlné domněnky a výmysly
- 2) nepravdy z jiných pramenů (psané nebo lidové podání)
- 3) pověsti a bajky
- 4) zprávy, které byly historicky správné, ale špatně datované

Všechny druhy záznamů jsou různě přeházeny a promíchány. Osobní jména jsou špatně psaná a největším problémem je datování. Občas však jde o tiskařské chyby.¹⁸

Hájek měl k psaní kroniky mnoho materiálu. Byly mu posílány psané kroniky a záznamy, ale i jednotlivé pověsti. Na sepsání kroniky měl jen šest let. Ke kronice přistoupil jako k vědeckému dílu, což mělo za následek, že jeho kronika se v té době stala, vedle Bible, nejčtenější knihou. Jak napsal Jiří Brabenec: „Nenapsal vážnou kroniku, ale jednu z nejzajímavějších knih – a po Bílé hoře rozhodně vedle Bible nejčtenější knihu, která dávala lidu rozptýlení, posilovala v dobách nejtrudnějších jeho hrdost a národní uvědomění, a nadto přece jen v nejhrubších rysech podávala dějiny národa.“¹⁹

Hájek navždy zůstane kronikářem, který se nechal okouzlit a stal se spíše pohádkářem. Zůstalo nám tu po něm dílo, které nám jako první zachytilo pověst o Horymírovi. Důležité je i to, že pro český lid to nebyla jen kronika, ale byla něčím víc. Posilovala český národ v době, kdy bylo potřeba povzbuzení.²⁰

4 Pověst v dětské literatuře

Pověst byla původně určena pro dospělé čtenáře a až s postupem času si našla své místo i u čtenáře dětského. Adaptace pověstí pro děti a mládež v průběhu času zaznamenává různé autory. Zatímco dříve to byly především *Staré pověsti české* od Aloise Jiráska, v současné době se setkáváme s novými převyprávěními pověstí z českého a moravského regionu a evropského písemnictví.

„Jiráskovo převyprávění pověstí, ale i pověstí dalších autorů (Eduard Petiška, Helena Lisická), vyjadřují postoj vypravěče ke čtenářům, kteří jsou oslovováni jako aktivní posluchači.“²¹ Věra Vařejková tento rys vázanosti pověstí na mluvní projev rozvádí:

¹⁸ Brabenec, Jiří: Po stopách starých pověstí českých. Praha: Orbis, 1959, str. 27–28.

¹⁹ Tamtéž, str. 28.

²⁰ Tamtéž, str. 24 – 31.

²¹ Čeňková, Jana a kol.: Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury. Praha: Portál 2006, str. 101.

„Sama okolnost, že znění pověstí je znovu a znovu převypravováno, svědčí o tom, že k nim autoři přistupují po způsobu svých starobylých předchůdců jako k anonymnímu materiálu, že nevidí svou ctižádost v původnosti námětu, ale v osobitosti jeho úpravy.“²²

Pro děti jsou tedy určeny pověsti historické, např. soubor pověstí *Čtení o hradech, zámcích a městech* od Eduarda Petišky. Dalším rozšířeným okruhem adaptací pro děti a mládež jsou pověsti místní, např. slezské pověsti Františka Lazeckého *Dukátová stařenka, Pověsti starých měst* Heleny Lisické nebo *Zrcadlo starých časů*, které je doplněno vlastivědnými reáliemi. Místní pověsti bývají součástí regionálních souborů, čítanek a vlastivědných publikací, např. pověsti z Jesenicka Oldřicha Šuleře *Modrá štola a jiné pověsti z hor na severu*. Velký okruh místních pověstí se také pojí ku Praze, např. J. Svátek *Pražské legendy a pověti*, *Nové pražské pověsti* Václava Cibuly.

Objevují se také židovské pověsti pro mládež, zde vyniká především soubor *Osm světů* Lea Pavláta. Svazek obsahuje biblické příběhy, legendy, bajky a pověsti.

Zajímavým okruhem pověstí pro děti a mládež jsou pověsti zbojnické. Tyto pověsti představují svého hrdinu zbojníka jako člověka odvážného, sociálně spravedlivého a vtipného.

4.1 Oldřich Sirovátka: *Brunclík a lev*

Soubor *Brunclík a lev neboli České pověsti pro malé děti*, jsou v podání Oldřicha Sirovátky pohádkovým vyprávěním o našich údajných dávných předcích, jejich životě a činech.

Kniha obsahuje následující pověsti: *Brunclík a lev, Tři Svatoplukovy pruty, Horymířův skok, Ctirad a Šárka, Jak našli v Jihlavě stříbro, Drak a kolo na brněnské radnici, Jak byl založen hrad Pernštejn, Mistr Hanuš a pražský orloj, O Žižkově stole, Jak rabín Löw udělal Golema, O moudrém šašku Palečkovi, O zlatém kvítku, Havíř a permoník, Jak Krakonoš půjčil peníze, O stříbrné studánce na Žákově hoře, Jak dostala*

²² Vařejková, Věra: Nejstarší české pověsti v adaptacích. Brno: Masarykova univerzita, 1992, str. 12.

propast Macocha své jméno, Sirotek v Radhošti, O Kozinovi a Lomikarovi, O Daliborovi a Daliborce, O Ječmínkovi, O Zbojníku Ondrášovi, Jak zbojníci tancovali v hospodě, O vojsku v Blaníku.

V knize jsou zastoupeny všechny tři skupiny pověstí: historické – *Tři Svatoplukovy pruty*; místní – *Jak dostala propast Macocha své jméno*; démonologické – *Havíř a permoník*. Pověsti jsou upraveny tak, aby byly dobře srozumitelné pro malé čtenáře. Jednotlivé verze pověstí jsou buď zkráceny celé, nebo je redukována jen některá jejich část. Naproti tomu zde figuruje vždy část pověsti, která je popsána detailněji.

Knihy je psána jednoduchým, dobře srozumitelným jazykem – věty jsou jednoduché, častěji však krátká souvětí o dvou či třech větách. Výjimečně se vyskytuje přímá řeč. Text je psán jako pohádkové vyprávění – většina pověstí má dobrý konec a stejně jako v pohádce se v některých pověstech objevují magická čísla: „Za devíti lesy, za devíti potoky je vesnice Vilémovice.“²³ Pohádková forma je nejspíše volena pro přiblížení pověstí dětem.

Řazení jednotlivých pověstí za sebou je asi náhodné, pověsti z jednotlivých skupin nejsou u sebe. Jako první je pověst *Brunclík a lev*, zřejmě proto, že vypráví o vzniku našeho státního znaku: „Když potom starý kníže umřel, Brunclík nastoupil na jeho místo, stal se českým knížetem. Do erbu dostal lva, jelikož si ten erb na svých cestách vydobyl a zasloužil; taky na zemské korouhvi měl bílého lva v červeném poli.“²⁴ Děj pověsti je v důležitých pasážích totožný s Jiráskovým pojetím, liší se pouze v některých detailech a samozřejmě je pověst zkrácena.

Pověst v Sirovátkově zpracování například vysvětluje, proč má lev hřívu: „Ale moře bylo horké, samá vroucí voda. Milý lev se celý opařil a po celém těle mu slezly chlupy; jen hlavu držel nad vodou a tam na krku mu zůstala hříva, jak to vidíme u všech lvů.“²⁵ Pasáž odlehčuje děj a je zajímavým detailem, protože by asi nikoho nenapadlo hledat něco takového zrovna v pověsti. V pasáži, kde lev bojuje, je také změna. U Jiráska

²³ Sirovátka, Oldřich: *Brunclík a lev*. Praha: Albatros, 1989, str. 66.

²⁴ Tamtéž, str. 13.

²⁵ Tamtéž, str. 9.

bojuje s lítou saní a zde s medvědem: „Běží za tím křikem a vidí, jak mladý lev zápasí na život a na smrt s obrovitým medvědem.“²⁶ V závěru se také odlišuje, protože nijak neupřesňuje umístění meče Brunclíka na Karlově mostě: „Když Brunclík cítil, že se blíží jeho poslední hodinka, dal tajně zazdít svůj slavný meč někde na Karlově mostě. Nikdo neví, kde je – ale zase se objeví, až jednou bude Praha ve velkém nebezpečí.“²⁷

Jako druhá je pověst *Tři Svatoplukovy pruty*. Vysvětlení jejího postavení na tomto místě by mohlo být asi v tom, že vyzdvihuje soudržnost, společnou sílu: „Vidíte, když budete spolu držet, když budete svorni, nikdo vás nepřemůže. Ale když zůstanete každý zvlášť, když budete spoléhat každý jen na svou sílu – přelomí vás každý vítr, každá bouře, každý nepřítel. To si pamatujte!“²⁸ Tato pověst se ve *Starých pověstech českých* od Jiráska nevyskytuje. Tam sice je pověst *O králi Svatoplukovi*, ale v ní jde o spor mezi králem Svatoplukem a arcibiskupem Methodějem. O žádných synech krále Svatopluka, nebo nějakých prutech, tam žádná zmínka není. Jde o poměrně známou pověst, která však bude mít své kořeny někde úplně jinde, nicméně má velice poučné zakončení: „Starý kníže zemřel. Jenže synové na jeho slova brzy zapomněli. Přeli se a hádali se mezi sebou – a když pak Velkomoravskou říši napadli nepřátelé, rozpadla se jako z písku. Z té staré mocné říše zůstaly jen zápisy v starých kronikách a památky zasypané v zemi – úlomky hradeb a zdí a dřeva, na pohřebištích kosti dávných obyvatel Staré Moravy, velmožů, bojovníků i chudých lidí, radlice, s nimiž obdělávali zem, přílby, nádoby a láhve...“²⁹ Z pověsti tedy vyplývá ponaučení, že v jednotě je síla. Společně lze dosáhnout mnoha věcí, ale každý sám je slabý a snadno porazitelný.

Jako poslední je v knížce pověst *O vojsku v Blaníku*. Zajímavé je, že ve většině knih pověstí je právě tato pověst poslední. Dodává národu a jeho lidu jistotu, že je tu někdo, kdo v nejtěžších chvílích národní pospolitosti pomůže: „Taky se říkalo, že za měsíčních nocí prý rytíři z Blaníku cvičí na louce, jezdí na koních sem a tam. Na hoře mají stále hlídku a ta se dívá, jestli nad horou nekrouží krkavci. Až prý zakrouží, nastane pod Blaníkem velká řež, bude trvat třináct dnů, v potoce Blanici poteče voda s krví a hřmot

²⁶ Sirovátka, Oldřich: *Brunclík a lev*. Praha: Albatros, 1989, str. 7.

²⁷ Tamtéž, str. 14.

²⁸ Tamtéž, str. 16.

²⁹ Tamtéž, str. 16 – 17.

bude slyšet na čtyřicet mil. V té chvíli vojsko v Blaníku dostane povel a zachrání českou zemi.³⁰ Text pověsti je zakončen stejným znamením jako v knize Aloise Jiráska: „Po té vojně nastane v zemi veliký hlad, ale až bude v Čechách nejhůř, tehdy se na temeni hory zazelená uschlý dub a vyschlá studánka dá tolik vody, že poteče proudem dolů po stráni.“³¹

Pověst *Ctirad a Šárka* je vlastně adaptací *Dívčí války*, je však zaměřena právě na tu část, kde vystupuje Ctirad a Šárka. Ostatní události jsou zmíněny pouze okrajově v úvodním odstavci: „Ve starých kronikách, v těch nejstarších, stojí psáno, že kdysi dávno se ženy vzbouřily proti mužům a že jim vypověděly vojnu. Vedla je bojechtivá Vlasta. Postavily si nový hrad na druhém břehu Vltavy, proti Vyšehradu, a jeho pevné a tlusté zdi měřily až šest metrů. Protože patřil dívkám – dostal jméno Děvín.“³² V závěru autor upřesňuje místo, kde se celý děj odehrával: „A místo, kde Ctirad našel Šárku u dubu a kde jej potom ženy zajaly, není daleko od Prahy a až do dnešních dnů se jmenuje Šárka.“³³

Obdobně je řešena i pověst *Horymířův skok*, kde jsou opět všechny události shrnuty v počáteční části a hlavní děj je zaměřen na samotný skok Šemíka s Horymířem a události následující. Je zde také odkaz na existenci kamene na Šemíkově hrobě, jako v mnoha dalších adaptacích této pověsti: „Horymír udělal, jak si Šemík přál. Svého koně, co mu zázračně zachránil život, pohřbil kousek před svým dvorem a na hrob postavil těžký kámen.“³⁴

V pověsti *O Daliborovi a Daliborce* je zase vysvětleno, proč tato věž dostala právě toto jméno a jak vzniklo jedno známé pořekadlo: „Ta věž, kde čekal na svůj osud, dostala od lidí jméno Daliborka a všude se rozšířilo pořekadlo: ‚Nouze naučila Dalibora housli‘.“³⁵ Je zajímavé, že podle pověsti Dalibor poprvé držel housle až v žaláři a sám se na ně naučil hrát: „Dalibor nikdy před tím na housle nehrál. Ale od té chvíle každý den cvičil a cvičil, až se naučil hrát jako mistr. A jak hrál! Kdo ho zaslechl, cítil z jeho písni smutek z těžkého

³⁰ Sirovátka, Oldřich: Brunclík a lev. Praha: Albatros, 1989, str. 91.

³¹ Tamtéž, str. 92

³² Tamtéž, str. 23.

³³ Tamtéž, str. 25.

³⁴ Tamtéž, str. 22

³⁵ Tamtéž, str. 79.

osudu, slyšel, že vězeň už nikdy neuvidí svůj kraj, rodný zámek, ani svou rodinu. Kdo šel okolo věže, musel se zastavit a poslouchat, jak hraje. Po celém okolí se vykládalo o houslistovi, který v kulaté věži tak smutně a krásně hraje na housle.³⁶

Pověst *O stříbrné studánce na Žákově hoře* vzdáleně připomíná pověsti o otvírání pokladů na Velký pátek. Zde se však neotvírají skály, ale studánka někdy v létě v blíže neurčenou dobu. Autor se snaží zvýšit napětí děje popisem prožitku hlavní postavy: „Dno studánky jakoby zmizelo, jako by se někam propadlo. Drvař viděl před sebou jen světlou tmou, hlubokou tmou a mlhu. Ta se najednou začala šepít a rozednívat. Milému drvaři to připadalo, že se dívá přes studánku jako oknem do dlouhatánského sklepa. Promnul si oči a viděl, že u kamenných stěn stojí okované bečky, železné truhly a měděné kotle.“³⁷ Vchod do studánky se zřejmě otvíral také jedenkrát do roka: „Od toho neštěstí přešel celý rok.“³⁸ Je také poučná – trestá chamtivost. Pro co největší zisk zapomněla na to, co je jí nejbližší a nejcennější – vlastní dítě.

V knize jsou také dvě pověsti o zbojnicích, odehrávající se v Beskydech. *O Zbojníku Ondrášovi a Jak zbojníci tancovali v hospodě*. I zde zbojníci napravovali křivdy – bohatým brali, chudým dávali. Pro dokreslení příběhu a přiblížení místa využívá autor nářečí, typické pro tuto oblast. Můžeme si všimnout dvou příkladů, ve kterých autor nářečí používá. První se týká jednotlivých slov, použitých v přímé řeči: „A co lidi tady, nebojí se Ondráša?“, „Co by se báli? Ondráš chudým neublíží,“ povídala děvucha.³⁹ Druhý se projevuje v písničkách, které jsou do příběhů vloženy:

„Hrajte že ně hrajte,
od konca do konca,
a ty naša šenkérečko,
pod' s nama do tanca.“⁴⁰

³⁶ Sirovátka, Oldřich: Brunclík a lev. Praha: Albatros, 1989, str. 78

³⁷ Tamtéž, str. 62

³⁸ Tamtéž, str. 64

³⁹ Tamtéž, str. 83.

⁴⁰ Tamtéž, str. 86.

V závěru knížky je kapitola *O českých pověstech*, kde autor jednoduchou a snadno pochopitelnou formou přibližuje dětskému čtenáři pověst. Vysvětluje její vznik a ústní podání, pravdivost pověstí i význam, z jaké doby pocházejí, čeho se týkají. Text závěru je zakončen odstavcem: „Ale hlavně poznáte, že ve všech dobách žili lidé stateční a silní, kteří se nikoho a ničeho nebáli, že po naší zemi chodili lidé dobří a milosrdní, kteří pomohli, když bylo potřeba, a že se vždycky vyskytovali a našli chytráci a filutové, kteří si za všech okolností věděli rady. To jsou hrdinové našich pověstí.“⁴¹ Závěr knihy měl pravděpodobně navodit pocit národní sounáležitosti s hrdiny, vzbudit ve čtenáři národní hrdost, že je potomkem statečných předků.

4.2 Jana Eislerová: Staré pověsti české

Zpracování pověstí v podání Jany Eislerové představuje krátké, bohatě ilustrované příběhy, plné přímé řeči, díky čemuž se dějová linie nijak nevětví.

V knize jsou následující pověsti: *O praotci Čechovi, Krok a jeho dcery, Libuše a Přemysl, Silák Bivoj, Dívčí válka, O Horymírovi, Oldřich a Božena, Břetislav a Jitka, Svatopluk a jeho synové, O Bruncvíkovi, O králi Ječmínkovi, O Daliborovi z Kozojed, O Karlu IV., Karlův most, Kouzelník Žito, Bílá paní, Staroměstský orloj, Golem, Faustův dům, Blaničtí rytíři, Jak propast Macocha dostala své jméno.*

Jsou zde opět zastoupeny všechny tři skupiny pověstí, většinou jsou to však pověsti historické – *Krok a jeho dcery*, méně místní – *Jak propast Macocha dostala své jméno* a démonologické – *Bílá paní*. Pověsti jsou uváděny celé, ale ve značně zkrácené formě – každá z pověstí je i s ilustracemi na dvou stránkách, žádná není ani o řádek delší.

Tato kniha je rovněž psána jednoduchým, dětem dobře srozumitelným jazykem. Nápadné je časté použití přímé řeči, zabírá téměř polovinu každé pověsti. Přímá řeč může být použita pro zvýšení čtivosti příběhu, ale také proto, že tato forma je kratší než popis dané situace. Jak již bylo psáno výše, každá kapitola zabírá dvě stránky. Je tudíž velká

⁴¹Sirovátka, Oldřich: Brunclík a lev. Praha: Albatros, 1989, str. 94.

pravděpodobnost užití přímé řeči právě z tohoto důvodu: „Aniž by nějak projevila svou bolest a rozhořčení, pravila klidným hlasem: ‚Přejete si za knížete muže, aby vám vládl rukou železnou. Vaši synové a dcery mu budou muset sloužit, budete mu odvádět část úrody, vezme si nejlepší koně a kusy dobytka. Chcete-li takového vladaře, oznámím vám jméno muže, který bude vašim knížetem a mým manželem.‘ ‚Souhlasíme, kněžno, řekni, kde se ten muž nachází a sami ho přivedeme za tebou na Vyšehrad.‘ ‚Od Vyšehradu směřem na západ slunce teče řeka Bílina, u níž leží osada jménem Stadice. Za ní je pole, na němž oře váš budoucí kníže se dvěma strakatými voly. Jeho jméno je Přemysl. Jděte za mým koněm běloušem, ukáže vám cestu.‘ ‚Splníme tvou vůli kněžno, jen jsme překvapeni, že budoucím knížetem se má stát oráč.‘⁴² I souvětí jsou už podstatně delší. Jednotlivé pověsti jsou zpočátku řazeny chronologicky za sebou, první je „O praotci Čechovi“, za ní následují další. Pak je pár místních a démonologických a předposlední je pověst „Blaničtí rytíři“, která je i v této knize na samém konci.

Pověst *Krok a jeho dcery* je vlastně spojením dvou pověstí Aloise Jiráska: *O Krokovi a jeho dcerách* a *Libušina proroctví*. Zatímco u Jiráska pronáší Libuše svou věštbu o vzniku Prahy až s Přemyslem po boku, u Eislerové ji pronese ihned po svém jmenování kněžnou: „Když byla Libuše na Vyšehradě zvolena kněžnou, poodešla na kraj strmé vyšehradské skály a přede všemi přítomnými pronesla věštbu: ‚Jděte na protější břeh Vltavy, tam, kde se stéká Vltava s potokem Brusnicí. Na tom místě najdete muže, který otesává kmen a zhotovuje práh. Tam vystavíte hrad a založíte město veliké, jehož sláva hvězd se bude dotýkat. Tak, jako každý, kdo vchází do domu, skloní se před prahem, skloní se všichni před krásou a velikostí města. Proto ať město nese jméno Praha.‘“⁴³ Pasáž o založení Prahy je podobná Jiráskovu zpracování nejspíše ze dvou důvodů: člověk těžko změní zeměpisnou polohu Prahy, proto je místo vždy stejné. Druhým a hlavním důvodem bude fakt, že se jedná o věštbu – a to velice známou. I ten, kdo nezná pověsti, pravděpodobně zná Libušin výrok o městě, jehož sláva se bude hvězd dotýkat.

⁴² Eislerová, Jana: *Staré pověsti české*. Havlíčkův Brod: Fragment, 2009, str. 8.

⁴³ Tamtéž, str. 7.

Pověst *Dívčí válka* končí méně krutě, všechny ženy zde nejsou zavražděny: „Když zahynula vůdkyně Vlasta, ostatní ženy se rozutekly. Za čas se mnohé vrátily do svých domovů a znovu začaly mít v úctě své muže, otce i bratry.“⁴⁴

I zde je v pověsti *O Horymírovi* zmínka o kameni, pod kterým je Šemík údajně pochován. Na rozdíl od Sirovátky, který pohřbil Šemíka před dvůr Horymíra, v této knize je uveden i název obce: „Dodnes je v Neumětelích kámen, pod nějž kdysi vděčný vladyka pohřbil svého zachránce Šemíka.“⁴⁵

V pověsti *Svatopluk a jeho synové* najdeme oproti pověsti od Sirovátky, zmínku o vyhnání biskupa Metoděje: „Svatopluk vytvořil velkou říši, ale při tom se dopustil i zlých skutků – aby získal vládu v zemi, zradil svého strýce, knížete Rastislava, a vydal ho do zajetí německému císaři, vyhnal biskupa Metoděje a jeho žáky, v bojích pobil mnoho nevinných lidí.“⁴⁶ Autorka neidealizuje panovníka, naopak odkrývá jeho skutečné jednání, i když pak přijde poučení synů. Kontrast je použitý nejspíše proto, aby bylo ukázáno, že dříve nebylo vše jen idylické, ale také kruté.

Nachází se zde také pověst o vzniku a stavbě Karlova mostu. Podle pověsti přidávali při stavbě mostu do malty syrová vejce, která byla přivážena z celé země, aby byl most pevnější: „Dodnes se smějeme příhodě, která se přitom stala. Město Velvary také poslalo do Prahy náklad vajec. Velvarští měšťané se báli, aby se vajíčka cestou nerozbila nebo nezkazila, proto je nechali uvařit natvrdo. Vypráví se, že se do malty také přilévalo mléko, ba dokonce i víno. Jednou zase z Unhošti poslali místo mléka tvaroh a syrečky.“⁴⁷ Také vypráví o několika zajímavostech, týkajících se Karlova mostu: „Za Karla IV. na mostě ještě nebyly žádné sochy, jen dřevěný kříž. U něho se naposledy modlili zločinci odsouzení k smrti. Most měl i svého vodníka, který bydlel pod čtvrtým mostním obloukem.“⁴⁸ V závěru pověsti nacházíme dějinné propojení několika pověstí: *O Bruncvíkovi, Karlův most a Blaničtí rytíři*: „V mostu je neznámo kde zazděn divotvorný

⁴⁴ Eislerová, Jana: Staré pověsti české. Havlíčkův Brod: Fragment, 2009, str. 13.

⁴⁵ Tamtéž, str. 15.

⁴⁶ Tamtéž, str. 21.

⁴⁷ Tamtéž, str. 31.

⁴⁸ Tamtéž, str. 31.

meč slavného rytíře Brunčvika. Brunčvikova socha, u jejíchž nohou odpočívá lev, hledí z mostu směrem na vltavský ostrov Kampu. Až bude české zemi nejhůře, pojedou po mostě svatý Václav a za ním mohutné vojsko rytířů, kteří do té doby čekali ukryti v hoře Blaníku. Václavův bělouš rozkopne kopytem dlažbu, kníže pozdvihne meč a zvolá: „Všem nepřátelům hlavy dolů!“ To se stane a v české zemi pak zase zavládne mír a pokoj.“⁴⁹

4.3 Martina Drijverová: České dějiny očima Psa

Staré pověsti české v podání Martiny Drivejové jsou zcela jiné, než jsem doposud zmiňovala. Kniha začíná vyprávěním o Čechovi a končí u mistra Jana Husa. Nápadnou změnou jsou už názvy jednotlivých pověstí, kam autorka připisuje vypravěče, tudíž v každém názvu nesmí chybět slovo „Pes“: *Pes na hoře Říp, Pes a silný Bivoj, Pes, Libuše a Přemysl, Pes v dívčí válce, Pes a Horymír, Pes v lucké válce, Velkomoravská říše, Konstantin, Metoděj... a Pes, Pes a kníže Václav, Pes a Slavníkovci, Oldřich a Božena, Břetislav a Jitka a samozřejmě Pes, Vratislav, Kosmas a Pes, Pes za vlády Vladislava II., Pes a spousta Přemyslovců, Pes a Jan Lucemburský, Pes a Karel IV., Pes a král Václav IV., Pes a mistr Jan Hus*. Soubor se netýká jen pověstí, ale i skutečných historických událostí, proto se od ostatních pověst'ových zpracování liší. Každá kapitola s historicky doloženými událostmi je na konci doplněna o stránku informací s daty z té doby s názvem: *Co Pes asi nevěděl*. Mohlo by se tak zdát, že se jedná o jakousi učebnici, ale tou kniha určitě není. I autorka sama o tom v závěru informuje: „Tato knížka není, skutečně není učebnice! Vychází sice z historických událostí, jsou-li doloženy, ale všechny tyto děje sleduje PES. Tomu připadají některé události zajímavější než jiné, něco přehlédne a leccos hodnotí jinak než člověk. Máte-li tedy ke knize připomínky, adresujte je prosím PSOVI. Kterémukoli. Psi se dívají na české dějiny víceméně stejně. A neumí číst, takže nad případnými výpady či kritikami v tisku nebudou plakat. Ani výt.“⁵⁰

Velkou změnou je hlavně vypravěč, kterým je postava „Pes“, ale také vypravěč nadosobní. Vlastně se nám tu střídají dvě roviny vyprávění – první je dána „Psem“. Ten se

⁴⁹ Eislerová, Jana: Staré pověsti české. Havlíčkův Brod: Fragment, 2009, str. 31.

⁵⁰ Drijverová, Martina: České dějiny očima Psa. Praha: Albatros, 2004, str. 120.

děje sám účastní a komentuje ho: „Ten je po Drahomíře! usoudil Pes. Václav by si na něj měl dát větší pozor...“⁵¹ Dokonce by se dalo říci, že sám do dějin zasahuje, aby se udály tak, jak je známe: „Abych na to radši dohlédl! zanaříkal v duchu Pes a vyběhl za běloušem. Ještěže to udělal. Několikrát po sobě zamířil kůň k vysoce nevhodnému objektu – jednou to byl kulhavý vandrák, poté mladíček, kterému sotva začaly vyrážet vousy, a potřetí jakýsi cizinec s očima omalovanými modrou barvou. Každý z nich se už mohl stát vládcem Čechů... nebýt toho, že Pes pokaždé zaštěkl a kousl koně do nohy, aby ještě popoběhl.“⁵² Zvláštním rysem je velké počáteční písmeno ve slově „Pes“. Je otázkou, zda autorka chtěla zdůraznit, že se jedná o toho jednoho výjimečného psa, který žil po staletí po boku hlavních postav, či to bylo jeho jméno.

Druhá rovina se týká nadosobního vypravěče, který všechno reflektuje, často humorně: „Pes vrčel a chystal se Ctirada bránit. Ale když uzřel, že za ženami vyrazily z houštin i bojovně naladěné feny, rozmyslel si to. Čím kdo zachází, tím také schází. Co si vладыka nadrobil, to ať si sní. Pes by se nikdy to takové pasti nalákat nedal.“⁵³ Stejně tak vypravěč – reflektor vysvětluje některá slova, která by nemusela být pro malého čtenáře známá: „Odpustky prodávali kněží a mnozí lidé si to libovali. Díky tomuto vynálezu bylo možno hřešit bez omezení. Majitel těžkého měšce mohl krást, loupit, svádět cizí manželky... a po zakoupení odpustků měl jistotu, že se stejně dostane do nebe.“⁵⁴ Vypravěč – reflektor vysvětluje i názvy míst, které jsou spjaté s pověstmi, i když je to vše jen smyšlené, je tím obohacena humorná stránka: „Slávu provolávali i lidé pod horou, nadšení, že už nikam nemusí. ‚Bude nám líp! Bude nám líp!‘ halasili. Jakési dítko se zrovna učilo vyslovovat ‚ř‘, a proto volalo: ‚Bude nám říp!‘ ‚To je jméno té hory?‘ dotázal se s obvyklou bystrostí Věromil a Vratislav kýval, že zaručeně. Čech to schválil. Koneckonců nějaké jméno by hora mít měla.“⁵⁵ V tomto případě se projevuje perzifláž – zesměšnění tématu.

⁵¹ Drijverová, Martina: České dějiny očima Psa. Praha: Albatros, 2004, str. 55.

⁵² Tamtéž, str. 25.

⁵³ Tamtéž, str. 31.

⁵⁴ Tamtéž, str. 111.

⁵⁵ Tamtéž, str. 13.

Autorka komicky popisuje i různé zvyky, které tu dříve byly: „Nic nerozhodl bez svolení bohů – takže prakticky stále pobýval v posvátném háji. Modlil se dlouhé hodiny a prosil bohy o pomoc, protože se bál, že špatně rozsoudí znesvářené příslušníky kmene. Některé jeho soudy skončily celkem zábavně – jako když dal provinilce zapřáhnout do pluhu vedle vola a nechal jej s ním orat pole. Ale pobyt v posvátném háji Psa nijak netěšil – nesměl tam běhat ani štěkat, směl pouze věrně sedět vedle pána a vzhlížet k bůžkům. Proto se cestám na modlení Pes vyhýbal, jak jen mohl.“⁵⁶ Nejedná se o obyčejné popisy, např. v tomto úryvku se objevuje ironizace postavy.

Je zajímavé, jak jsou řešeny pasáže, kde osoba umírá násilnou smrtí. Je to opět způsobeno humorným podáním, které nechybí ani v těchto chvílích a odlehčuje je. U Jirásky je v dívčí válce Ctirad zapleten do kola a umučen. Naproti tomu Drivejová jeho smrt pojímá vtipně: „Ženy odvezly Ctirada na Děvín – a jak jim Vlasta slíbila, dělaly si s ním pak, co chtěly. Počínaly si divoce. Nechaly vladyku tkát, plést, lézt po kolenou a drhnout zem a vařit. Musel dokonce vyšívat! Ostříhaly mu vlasy (každá chtěla kadeř na památku) a dělaly si legraci z jeho chlupatých lýtek. Není divu, že v důsledku takové pohany a takového zacházení vypustil Ctirad záhy duši.“⁵⁷ V lucké válce líčí Jirásek osud Vlastislavova syna. Jeho vychovatel ho popravil, protože tím chtěl docílit Neklanovy náklonnosti, ale Drivejová tuto pasáž úplně vypouští. Mezi dějinné události popisované v knize patří vyvraždění Slavníkovců za vlády Boleslava II a poté vyvraždění dalšího mocného rodu – Vršovců za vlády Vladislava I. První z událostí je popsána poměrně rozsáhle, včetně chvíle, kdy bylo zjištěno, že jeden ze Slavníkovců – svatý Vojtěch chybí. Na konci je opět uvedený komentář psa, kterým byl tento čin odsouzen: „Pokud jde o Psa, ten se od vyvraždění Slavníkovců necítil dobře. Pořád jej pronásledovaly utkvělé myšlenky: když došlo na tak mocný rod, jako byli ti z Libice, co kdyby si někdo zamlouval vybití též psy...?! Trápily jej kruté sny a občas ze spaní kňučel a nařikal. Copak ty české dějiny musí být plné krve a násilí...? říkal si často. Proč mezi lidmi není trochu víc lásky?“⁵⁸ Co se týče druhého případu, ten už je jen zmíněn pár slovy: „Nakonec všechno vyhrál Vladislav I. Za jeho vlády se však zopakovalo, co už Pes jednou zažil – Vladislav

⁵⁶ Drijverová, Martina: České dějiny očima Psa. Praha: Albatros, 2004, str. 15.

⁵⁷ Tamtéž, str. 31.

⁵⁸ Tamtéž, str. 63 – 64.

dal totiž vyvraždit rod Vršovců, kteří dopadli stejně jako předtím Slavníkovci.“⁵⁹ Autorka zde chtěla nejspíš ukázat, že dějiny byly i kruté. Mohla chtít ukázat i to, že panovníci v té době byli všemocní a mohli si dovolit cokoli – i vyvraždění rodu, který ohrožoval jejich nárok na trůn.

Tematicky jsou pověsti od Čecha k lucké válce podobné Jiráskovu zpracování, jen jsou zkrácené a zachycují to, co „Pes“ viděl, či co shledal důležitým. Naopak vypravěčovy komentáře obohacují děj a přispívají k humorné stránce díla. Díky těmto komentářům je v knize méně přímé řeči, protože vypravěč většinou okamžik okomentuje. Přímá řeč je tak použita při důležitých okamžicích, či pro zdůraznění situací. Odchytky v obsahu se objevují jednak u násilných smrtí, jak už bylo psáno výše, jelikož jsou dané pasáže vynechány, nebo upraveny do humorné podoby. Dále tam pak chybí celý příběh Straby a jeho manželky, který je u Jiráska součástí lucké války. Některé pověsti po lucké válce sice také částečně splývají s Jiráskem, ale jen okrajově.

Hned první pověst po lucké válce *Velkomoravská říše, Konstantin, Metoděj... a Pes* je příkladem prolínání Jiráska a Sirovátky. Děj nejdříve začíná jako u Jiráska – Svatopluk miluje lov a zapomínal chodit do kostela. Jednou, když přijel pozdě a vjel do kostela na koni a se psy, Metoděje to tak rozzlobilo, že knížete proklel. Svatopluk pak vyhnal Metoděje ze země a pronásledoval i jeho žáky. Pak dochází k obratu: „Pokud jde o Svatopluka, ten si jako vládce vedl celkem dobře, ale jako vychovatel selhal. Měl tři syny, kteří moc chytrosti nepobrali a nadto se ustavičně hádali. Dokonce i v době, kdy měli držet při sobě, protože se Velkomoravské říši začali obávat nájezdu jakýchsi Uhrů (čili Maďarů). Tehdy si kníže syny zavolal a podal jim tři svázané pruty, že prý je mají rozlomit. Komu se to povede, ten převezme vládu.“⁶⁰ Dále se děj ubírá jako u Sirovátky. Ani jeden ze synů všechny pruty najednou nezlomí, zatímco samostatně je přelomí lehce. Otec jim na příkladu s pruty ukazuje, jak je důležité držet při sobě, aby se říše nerozpadla. Synové ovšem na jeho radu nedají a po jeho smrti se říše rozpadne.

⁵⁹ Drijverová, Martina: *České dějiny očima Psa*. Praha: Albatros, 2004, str. 75.

⁶⁰ Tamtéž, str. 49.

V příběhu o svatém Václavovi se píše o Drahomíře, která nechala uškrtnout Ludmilu a poté i o zavraždění knížete jeho vlastním bratrem Boleslavem. Na konci pak je propojení s blanickými rytíři: „Dokonce se začalo povídat, že Václav se z nebe vrátil na zem, spí prý v hoře Blaníku s početným vojskem. Až bude v Čechách nejhůř, vyjede s ním z hory a svůj lid osvobodí.“⁶¹

Stejně jako v jiných knihách, je i zde popsáno, co všechno bylo používáno při stavbě Karlova mostu. Nechybí ani vtipná příhoda, kdy jedno z měst poslalo suroviny poněkud upravené, aby se nezkazily: „Při stavbě nového kamenného mostu, který spojil břehy Vltavy, byla do malty za účelem pevnosti přidávána vejce. Svážela se z celé země a jistí hlupáci z Velvar poslali plný vůz vajíček uvařených natvrdo (prý aby se cestou v horce nezkazila).“⁶² V ukázce si můžeme všimnout, že Velvarští jsou explicitně označeni za hlupáky. Důvodem může být poukázání na nesmyslnost, a zároveň zhumornění jejich jednání.

4.4 Ivan Krejčí: Strašné pověsti české aneb Hrdinné pověsti Bohemanů uprostřed Evropy

Ivan Krejčí je autorem pověstí psaných osobitým stylem, díky čemuž se v příbězích často nadržuje ani tématu, což naznačuje už v úvodu knihy, kde píše, že vše mohlo být úplně jinak, než jak doposud známe z jiných knih pověstí: „Usedněte a čtěte s námi divoké příběhy starých časů. Těch časů, které jítří naši fantazii, neboť o nich víme málo nebo nic. Časů, kdy nebyly lesy, ale hvozdy, místo luk se rozkládaly luhy a nivy, včelám nevybíraly plástve s medem, ale strdí, a majetek byl dědinou a občinou. Časů, kdy lidský život neměl valné ceny – asi jako dnes, v některých končinách. Časů, ve kterých tkví naše kořeny. (...) a sledujte, jak se to všechno taky mohlo stát.“⁶³

⁶¹ Drijverová, Martina: České dějiny očima Psa. Praha: Albatros, 2004, str. 57.

⁶² Tamtéž, str. 102.

⁶³ Krejčí, Ivan: Strašné pověsti české. Praha: Mladá fronta, 2005, str. 8.

Kniha začíná vyprávění už od doby, kdy na Zemi byly činné sopky, moře, vše bez jakékoli formy života. Letmo přejde vznik a vývoj prvních forem života, až se dostane k lidskému pokolení, které se vyvinulo z opic. Zmiňuje se o prapraotci, který donutil ostatní ke vzpřímené chůzi a k životu mimo les, ve stepi. Pokračuje o prvních kmenech, až se dostane k Čechovi a nám již známým pověstem, které obohacuje povídáním o Čechových bratrech, Sámovi, a jiných panovnicích – kterých je opravdu velké množství. Je nutné podotknout, že některá vyprávění jsou pro mě úplně neznámá a mám pocit, že si je autor vymyslel. Důvodem této domněnky je obsah knihy, ale i styl, jakým autor píše – příkladem může být jedna pověst, ve které udělal autor z panovníka homosexuála: „,Kde má prsa?’ zamumlal ztěžka. ‚Kde ztratila prsa?’ Díval se na plochou bílou hrud’. Zase byl vyveden z míry a lámal si hlavu. Jenže hlava bolela. Ale přesto ještě zplodila jednu myšlenku... a Mojslavit rázným trhnutím odhodil příkrývku z cizího těla. ‚Ach bohové,’ zaúpěl z plna hrdla. ‚TO NENÍ ŽENSKÁ!’ A chytil si hlavu do dlaní. ‚Já jsem Jaromír,’ ozvalo se vedle něho přátelsky. Když však zachytil krvavý pohled svého souložníka, dodal Jaromír spěšně: ‚Já jsem v tom nevinně. Včera jsem se ti snažil vysvětlit, kdo jsem, ale ty jsi jen mával rukou a pořád jsi opakoval beru všechno...’ Mojslavit znovu složil těžkou hlavu do dlaní. ‚Tyhle zrádný moravský švestky,’ zamumlal, ‚už nikdy víc!’“⁶⁴

Některé příběhy mohou ve čtenáři vzbuzovat pocit smyšlenosti vyprávění, ale ve skutečnosti si autor dané příběhy nemusel úplně vymyslet. Např. Jaromíra vykreslí jako homosexuála. Nicméně o jeho osobě je známé, že byl svým bratrem vykastrován, aby nemohl zplodit potomka, protože kdyby měl syna, ohrožoval by jeho stolec.⁶⁵

Autor se snažil o humorné vyznění díla: „,Co je?’ zeptal se Šemík potichu svým hlubokým hlasem. ‚Průser,’ odpověděl jeho pán. ‚Chtějí mě zabít’, ‚To ti nezávidím.’ ‚A z tebe si pak uvařit guláš.’ Horymír sotva stačil uskočit, jak se kůň vzeplal na zadních, předníma bojovně zaboxoval a přitom výhruzně zařehotal. ‚Tak vidíš,’ pokračoval Horymír, když byl kůň ochoten dál naslouchat, ‚jedeme v tom oba. Musíš přeskočit tyhle hradby.’ Šemík skouknul hradby a řekl: ‚To nebude problém, ale co je za nima?’ ‚Řeka.’ ‚To se mi nezdá,’

⁶⁴ Krejčí, Ivan: *Strašné pověsti české*. Praha: Mladá fronta, 2005, str. 124.

⁶⁵ Třeštík, Dušan; Pechar, Vladimír; Čechura, Jaroslav: *Králové a knížata zemí Koruny české*. Praha: Rybka Publishers, 2001, str. 166.

potřásl hlavou kůň, ‚nejeli jsme sem do kopce?‘ Horymír kvapně nasedl do sedla. ‚Hele, seš moc chytrej. Přestaň myslet a dělej, co jsem ti řekl!‘ Šemík si jednou rozvážně prošel trasu, potom se rozběhl k místu, které mu označil Horymír, mohutně se odrazil a k úžasu všech přítomných jim zmizel z očí. Jezdec i kůň padali z výšky... a hřívý jim vlály nad hlavami. ‚Ty zrádče!‘ křičel Šemík, ‚taková výška!‘⁶⁶

Zdá se, že autorova přehnaná snaha o humorné pojetí všech příběhů vyústí ve spíše v pravý opak – dle mého názoru to čtenář už nemusí brát jako humor, ale jako element, který narušuje klidný tok vyprávění. Důvodů je hned několik: užití jazyka 21. století, ironizace, porovnávání se současností, tedy násilná aktualizace, ústící v perzifláž. To vše by nemuselo překážet ani u starých pověstí, kdyby ovšem v tomto duchu nebylo psáno celé dílo – každá kapitola, každý příběh, každý odstavec, každá, byť i malá, část příběhu. Z tohoto důvodu je přečtení celé knihy poměrně složitý úkol, přestože při čtení krátkých úryvků se člověk opravdu pobaví.

Užití jazyka současného století se projevuje použitím především hovorové češtiny, kterou mluví všechny postavy, i samotný vypravěč: ‚Poddaní remcali a remcali, a když už toho měli dost, vyslali disputaci na Vrkohrad. Ale pro jistotu k Libuši. Jestli by snad laskavě s knížetem nepromluvila, až ten v dobrém rozmaru ráčiti bude... ‚No copak, milánkové,‘ usmála se na ně kněžna v. v., ‚máte přeci, co jste chtěli... Nevládne vám ženská s dlouhým vlasem a krátkým rozumem, ale pevná mužská ruka! Můžete děkovat jen sobě... a také tomu drzému knechtovi, který mě tehdy tak potupil!‘ dodala, kdyby snad náhodou nevěděli, kam se obrátit se svými stížnostmi dál. Oni to pochopili. Šli a rozbili tomu knechtovi hubu. A ještě mu při tom rozšlapali ty jeho pracně vysouzené meze.“⁶⁷

Kromě hovorové řeči si můžeme všimnout i užití vulgarismů, které nejspíš mají přiblížit pověsti mládeži: ‚, ‚Tak tohle je ta země zaslíbená?‘ remcali ti nejkurážnější, ale, jak už to u Čechů bývá, výhradně potichu. Jen starý Mech, kterému už o nic nešlo a který k překvapení všech stále ještě dýchal, se čas od času vztyčil, rozhlédl se po hustém lese

⁶⁶ Krejčí, Ivan: *Strašné pověsti české*. Praha: Mladá fronta, 2005, str. 163 – 164.

⁶⁷ Tamtéž, str. 99.

kolem a zahulákal: ‚Země zaslíbená! Tohle je ta vaše země zaslíbená?‘ A když na sebe strhl dostatečnou pozornost, zařval: ‚Země zasraná je to!‘⁶⁸

Častá je i již zmíněná ironizace. Autor ironizuje postavy: ‚A tak, když to onoho osudného dne se spravedlivým Vrkoslavem fláklo a on se stal ubohým Krokem, provolali stařešinové jednomyslně slávu své kamarádce a Libuše se stala českou kněžnou. Nedělala si iluze o snadném vládnutí. Bylo jí jasné, že starci zvolili nejjednodušší řešení, na kterém se shodli, jinak by se rozhádali na několik let. Na druhé straně měla kněžna dost příležitostí pozorovat svého otce při státnických povinnostech, a tak příliš nepochybovala.‘⁶⁹

Ironizuje i obřady, které jsou v jiných knihách popisovány vážně. Vypadá to, jakoby autor zlehčoval obřady, které v té době byly pro naše předky posvátné: ‚Bokorad se vrátil na svůj kopec a povolal k sobě dva nejstarší druidy. Přednesl jim problém a chvíli čekal, jestli z nich vypadne nějaké moudro. Ale druidi vznešeně mlčeli. ‚Dobře, dobře..., stejně jsem to už vymyslel. Jen to musíme patřičně prezentovat. Musíme lidem předvést velkou podívanou,‘ uvažoval Bokorad nahlas, ‚aby si to všechno kolem ní zapamatovali... Kolik máme zajatců?‘ obrátil se s otázkou na druhy. ‚Poslední tři,‘ řekl první s kapkou lítosti v hlase. ‚Posbírali jsme je tehdy na bojišti polomrtvé a vylízali je z ran. Vy-pěs-to-va-li-jsme-si-je,‘ dodal důrazně, aby nebylo pochyb, kdo má na tom zásluhy. Ale to vrchního nezajímalo. ‚Tři,‘ opakoval Bokorad a přimhouřil oči. ‚Magické číslo tři! Na tom to postavíme!‘ Obrátil se k druhému druidovi a zeptal se: ‚Jaký máme nejbližší svátek?‘ ‚Lugnasad.‘ ‚Á...to ne,‘ zašklebil se nejvyšší. ‚To by se taky mohl bůh Lug naštvat... Uspořádáme obětiny mimo harmonogram,‘ rozhodl.‘⁷⁰

Ironizace neprobíhá jen u postav, ale i u činů, které byly provedeny: ‚Brzy se mezi Moravany rozkřiklo, že nové náboženství vyučují pěkní šoumení, kterým je i rozumět, a účast moravské elity na staroslověnských bohoslužbách rychle stoupala. Aby ne! Věrozvěstové vykládali napínavé příběhy ze života – a hlavně z barvitého konce – světců. Vzhledem k tomu, že světec se zpravidla stal světcem, když byl zaživa uvařen v kotli, roztrhán koňmi, prošpikován šípy či aspoň utopen, poslouchaly se ty historicky se zatajeným

⁶⁸ Krejčí, Ivan: *Strašné pověsti české*. Praha: Mladá fronta, 2005, str. 58.

⁶⁹ Tamtéž, str. 93.

⁷⁰ Tamtéž, str. 18.

dechem. A co víc! Jako zlatý hřeb programu ukazovali věrozvěstové lidem pár kostí svatého Klimenta, které neustále vozili s sebou. Byli bez konkurence.“⁷¹

Další znak, charakteristický pro celou knihu, je autorovo prolínání historie se současností – historické události jsou protkány příběhy, které se dějově odehrávají v minulosti, ale ve skutečnosti to jsou události současné, neboť se v té době nikdy nemohly odehrát: „Osud Libuše by se asi vyvíjel v obvyklých kolejích: hrad – manžel – děti, kdyby... Kdyby se v ní nezhlídlá jedna vědma. Sídčila v blízkých lesích a do hradiště občas zaskočila s bylinami, kořením a na kus řeči. Ta si usmyslela, že Libuše je předurčená k velkým věcem, a nenechala si to vymluvit. Mladé dívce to pochopitelně lichotilo a naslouchala ji pozorně. Tak ji čarodějnice dostávala čím dál víc do sféry svého vlivu. Libuše přestávala být veselá a bezstarostná, zato uměla najít halucinogenní houbu lysohlávkou i vypěstovat konopí.“⁷² Více než popsání v samotném textu se objevuje srovnání na straně textu ve formě glosy. Tyto glosy se zaměřují na několik oblastí: doba komunismu, současná vláda a politika, narážky na oblast sexu, nebo také prosté humorné pasáže, které mají čtenáře pobavit.

Glosy zabývající se dobou komunismu jsou opravdu hodně časté – důvodem tohoto hojného výskytu těchto pasáží je zřejmě autorova zkušenost s touto dobou, bohužel mám pocit, že pro toho, kdo až tak nezná tuto dobu, nebude některým narážkám rozumět: např. Spytihněv v jedné pověsti svolá sněm a na něm se rozčiluje, že čeká už pět let, než jeho otec zemře a on pořád neumírá, čehož autor využije a připojí k větě glosu: „I ve 20. století čekali v naší zemi komunističtí mocipáni pět let na zázrak. Říkali tomu pětileté plány.“⁷³

Dnešní vláda, ale i politika je také častým terčem jeho glos. Ať už se jedná o rozhodování o vládních záležitostech, tak i o život samotných politiků, kteří by sice měli jít příkladem, ale bohužel tomu tak není. Použiji zde příklad z pověsti *Blaničtí rytíři*, ve které se Václav dostane do nebe a čeká na svatořečení. Během této doby rozmlouvá s Gabrielem a dovídá se, že v Římě jim to všechno trvá – než se totiž dohodnou, nastoupí na papežský stolec někdo jiný. Autor na to reaguje glosou: „Připomíná to práci našich vlád. Ty mají

⁷¹ Krejčí, Ivan: *Strašné pověsti české*. Praha: Mladá fronta, 2005, str. 202.

⁷² Tamtéž, str. 90.

⁷³ Tamtéž, str. 233.

k dispozici většinou čtyři roky (co by za to leckterý papež dal!), ale k některým zásadním rozhodnutím se zkrátka nedostanou...“⁷⁴

Autor ve svém vyprávění stále naráží na sex. Téměř v každé kapitole je nějaká situace, která se váže se sexem a nejinak tomu je i v glosách. V knize je zmíněn vznik silnice E55, kterou vyšlapaly dívky, naráží i na Tetu, o které dokonce tvrdí, že v dnešní době by byla nazvaná nymfomankou, ale i na jiné věci. Např. Bójové, když zjistili, že kmen je tvořen více ženami než muži, vymysleli opatření, díky němuž měl jeden muž na starosti dvě ženy. I zde je ještě připojena glosa: „Mezi okolními kmeny vešlo opatření ve známost jako Bójská trojka. Bylo velmi populární a mnoho mladých mužů z jiných kmenů se u svých náčelníků domáhalo následování bójského příkladu. Později, když už byl mužů dostatek, upadla Bójská trojka v zapomnění. V nevázané formě ji vzkřísili až ve 20. století Švédové, když ve své bohaté zemi už nevěděli roupama co dělat.“⁷⁵

V textu můžeme najít také glosy zabývající se pocity hrdinů, ovšem tento pocit je přirovnán k činnosti, kterou můžeme provést v dnešní době. Zde použiji příklad Šemíka, jak se asi mohl cítit poté, co dopadl na hladinu Vltavy: „Chcete-li si jen trochu přiblížit Šemíkovy pocity, skočte si na plovárně z třímetrového prkna placana.“⁷⁶

Jak už jsem psala výše, autor opravdu dělá vše možné, aby čtenáře zaujal. Domnívám se, že o to se snažil i při popisu některých událostí, jako je např. umučení Ctirada: „,Sem, před velitele sežeňte jeho vojsko!’ rozkázala Vlasta, a vojandy začaly před Ctirada na zem klást zbytky jeho družiny: hlavu, kus nohy, ruku, otevřený trup, vyloupané oči..., až se Ctirad pozvracel. A vojandy pokračovaly a Ctirad taky, až všechny ostatky byly posbírány a jejich velitel měl žaludek dokonale prázdný. Pak Vlasta rozkázala přinést veliké kolo od vozu. Otupělého mladíka ženy odvázaly, svlékly a naznak položily na kolo. Dřevěnými palicemi mu několikrát přerazily kosti v rukách i nohách, aby se končetiny daly dobře вплést mezi dřevěné loukotě kola. Vše pevně přivázaly provazy.“⁷⁷

⁷⁴ Krejčí, Ivan: *Strašné pověsti české*. Praha: Mladá fronta, 2005, str. 311.

⁷⁵ Tamtéž, str. 19.

⁷⁶ Tamtéž, str. 164.

⁷⁷ Tamtéž, str. 106.

V knize najdeme i pasáže, kdy postavy řeší své problémy s rodiči. Úseky mají zřejmě také přiblížit příběh současnému čtenáři, jelikož i v současné době mezi sebou řeší vrstevníci kdejaké problémy – ovšem většinou se tyto problémy také týkají rodičů, či blízkého i vzdálenějšího příbuzenstva. Přesně takovou situaci, kdy se sejdou dva lidé, kteří mají stejné téma – jednání a záměry rodičů, se kterými nesouhlasí, mi připomíná následující ukázka: „Nalils mi čistého vína,“ ukázal Hostivít na poháry, ze kterých spolu popíjeli pozdě večer už sami, „i já ti naleju čistého vína. Jednak mě to sem táhlo – kdysi jsem navštívil Hanáky, jako malý kluk. Chtěl jsem víc poznat soused – a kam tedy? Ke Germánům, kterým nerozumím? K Polanům, o nichž nic nevíme? Samozřejmě, že radši k vám. A pak... Můj pletichářský tatíček přemýšlel, jak zdeptat Lučany všemi prostředky. Měl na to ostatně dost času, když proseděl rozhodující bitvu na záchodě. My jsme sice nad nimi slavně zvítězili, ale to mu nestačilo. Mě donutil vzít si do postele dceru Lučana Vlastislava Krušinku a moji sestru vnutil jejímu bratrovi Zbislavovi. Tím se mu podařilo zdeptat především své děti, protože Zbislav je pěkný hajzl a jeho sestra jakbysmet.“⁷⁸

Krejčí tímto stylem a komentáři posouvá pověsti úplně někam jinam. Způsobuje to, že tematicky se příběhy odlišují od toho, co známe. V knize se objevují stejná vyprávění, jako měl Jirásek i další spisovatelé, nicméně zde jsou zaznamenána s odlišným dějem. Pravděpodobně chtěl autor přiblížit staré pověsti čtenáři, nicméně pokud opravdu chtěl docílit přiblížení, proč děj změnil?

Například Jiráskova pověst *Durynk a Neklan* je u Krejčího zmíněna v příběhu *Slavomír alias Neklan a Lučané*. Právě zde si můžeme všimnout úplné změny tématu. U Jiráskova najde synka lučanského knížete Neklan, který ho dá na starosti jeho vychovateli Durynkovi. Ten se domnívá, že by mohl získat Neklanovu přízeň, pokud se chlapce zbaví, aby nehrozila pozdější pomsta za jeho otce. U Krejčího se vyprávění nese jiným směrem. Češi vyhrají, syna knížete ovšem nenajdou. Potřebují ho jako následníka trůnu, aby měli později s Lučany spojenectví. Kníže proto rozhodne o vyplacení odměny pro toho, kdo mu Zbislava přivede. Netrvá to dlouho a přivádí ho jeho dlouholetý vychovatel. Tímto činem se vychovatel dopouští zrady, protože předal svěřence nepříteli. Neklan nabízí Zbislavovi spojenectví, dočká se však jen odseknutí, musí mu proto vysvětlit, co jeho otec (kníže

⁷⁸ Krejčí, Ivan: *Strašné pověsti české*. Praha: Mladá fronta, 2005, str. 187.

Lučanů) provedl a co je pro něj, následníka trůnu, důležité. Díky tomu požádá chlapec o rozvázání rukou a o nůž. Jsou to podmínky pro rozmyšlení Neklanových slov. Český kníže mu vyhoví. Druhý den se pak Zbislav vrací před knížete s hlavou svého vychovatele – nic jiného si zrádce nezasloužil. V Jiráskovi o spojenectví nic řečeno není, jen tady a stejně tak je i zvláštní pomsta na zrádci. Chtěl tím snad autor naznačit, co patří pravému zrádci? Změnil kvůli tomu téma? Je to hodně pravděpodobné. I závěr celého příběhu říká o tom, že to byl jasný autorův záměr, jelikož autor sám zdůrazňuje, že si to daný zasloužil: „Následující ráno si mladý vězeň vyžádal přijetí u českého knížete. Když ho před něj přivedli, položil jakýsi předmět zabalený v haleně na stůl. Nelenil, rozbil uzlík... a na světle se objevila hlava Durynkova. Jako živá, jen promluvit. ‚Dostal odměnu, jakou si zaslouží zrádce svého pána,‘ řekl kníže na vysvětlenou užaslým dvořanům, které přešla chuť k snídani. ‚Ostatně,‘ dodal škodolibě, ‚až časem uslyšíte slovník mladého pána,‘ ukázal na budoucího vládce Lučanů, ‚zjistíte, že si takovou odměnu zasloužil i jako mizerný vychovatel.‘“⁷⁹

Je otázkou, zda kniha opravdu popisuje pověsti. Jejich téma je dle mého názoru už natolik posunuto, že nemusí jít o pověsti. Z četby mám pocit, jako bych četla jakési smyšlené příběhy z minulosti, které jsou „okořeněny“ komentáři, srovnávající tehdejší dobu s tou současnou, kterou tím zesměšňuje. Když se odmyslí jména a část témat, tak co zůstane? Dílo psané novodobým jazykem, narážející na neřesti současné doby, kritizující a zesměšňující jak dobu, tak i politiku, narážející na sex téměř v každé kapitole, a aby toho nebylo málo, barvitě popisující násilné scény. Ano, dřívější doba byla krutá, ale pak nechápu použití ironizace současnosti.

Autorovým úmyslem bylo pravděpodobně přiblížení této staré doby čtenáři, možná i její parodování, nicméně styl, který zvolil je dle mého názoru nešťastný. Záměr Ivana Krejčího nejspíš nebyl špatný, bohužel díky zpracování bych ho neřadila mezi knihy popisující staré pověsti české.

⁷⁹ Krejčí, Ivan: *Strašné pověsti české*. Praha: Mladá fronta, 2005, str. 182.

4.5 Jindřich František Bobák: Dávné pověsti národa českého

Poslední z vybraných knížek se od ostatních odlišuje díky rozsáhlým popisům, kterými jsou příběhy propleteny.

Ve své práci budu pracovat jen s prvním dílem, který se zaměřuje na pohanskou dobu a je složená z následujících pověstí: *O Ljubovi a Ljubě, Avaři, Přísaha svornosti, Na život a na smrt, Souboj, Zánik starého sěla, Čechův lid, Hora Říp, V nové vlasti, Čechova smrt, O Krokovi, Lech a jeho lid, Krokovy dcery, Silný Bivoj, Libušin soud, O Přemyslu Oráčovi, Založení Prahy, Libušina proroctví, Odbojná Vlasta, O statečném Motolovi, Vítězství dívek nad muži, Pomsta, Ctirad a Šárka, Zkáza Děvína, O Křesomyslu a Horymírovi, Neklan a Vlastislav, Meč luckého knížete, Straba, Statečný Tyr, Turské pole, Strabův návrat, Durynek a Neklan, Hostivít a Mstiboj, Zrádný Sukoslav, Rozdělení knížectví.*

Všechny pověsti jsou řazeny chronologicky a v porovnání s Jiráskem by se dalo říci, že jednu jeho pověst rozděluje Bobák do několika pověstí. Například pověst *Dívčí válka* je v tomto zpracování rozdělena na příběhy: *Odbojná Vlasta, O statečném Motolovi, Vítězství dívek nad muži, Pomsta, Ctirad a Šárka, Zkáza Děvína*. Nejedná se jen o tuto pověst. I příchod Čechů je rozdělen do několika částí a zrovna tak i lucká válka.

Knížka začíná vyprávění stvořením prvních dvou lidí – Ljuby a Ljuba. Ve stejné počáteční kapitole se autor zabývá vznikem jednotlivých kmenů. Jde o mytické založení kmene, ze kterého vzejde národ. Jelikož měl první pár hodně synů, ale žádnou dceru, spáрили se jejich synové se samicemi zvěře v lese. Každý si vybral jiný druh (vybírali si podle věku – nejstarší první a nejmladší poslední), díky čemuž byly národy ve svých vlastnostech rozdílné, podle výběru samice – každá s sebou přinesla určité vlastnosti, které po spáření s člověkem zdědily jejich děti: „Dvanáctým a posledním byl Slav. Ten byl nejmladší, a proto pro něho zbyla už jenom ovce. Spokojil se s ní a navíc jako jediný ze všech za ni poděkoval bohu, zavedl si ji do své chýše, měl ji rád, ona zase jeho a bylo jim spolu dobře. Jenom to jejich plemeno bylo také stejně mírumilovné, bojácné a důvěřivé,

jako ty ovce, a jako všichni dravci pronásledovali v té daleké zemi ovci, tak všechny ty národy vzešlé ze svých dravčích matek pronásledovaly ovčí plemeno Slovanů.“⁸⁰

Vyprávění se pak konečně dostává k Čechovi, ale v jiné podobě, než ho známe z Jiráska. Čech vystupuje jako sjednotitel všech slovanských kmenů, před útokem Avarů. Poté, co vidí, jak je spojení Slovanů krátké – vydrží jen přes první boj, rozhodne se odejít ze země. To se však nelíbí Gněvsovi a vyzve ho k souboji. Čech ho v souboji zabije, musí však opustit kmen a odejít. Nato Čech vyzve ty, kdo chtějí jít s ním a s jeho mladším bratrem Lechem, aby šli – zákony jim to totiž nezakazují. Třetího dne při úsvitu se chystali odejít. Zdržel je ještě posel od sousedního kmene, který přišel žádat Čecha o pomoc a opětovné spojení. Uvědomil si, že roztržená jednota Slovanů znamená jejich zánik, protože se před Avarů nemají šanci ubránit. Čech ho vyslyšel, ale pomoc odmítl. Místo toho se Čechovi lidé vydali na cestu do nové země.

Cestou se zastavovali na různých místech, kde se na rok, či dva usadili. Až po letech přišli k hoře Říp, kde objevili přírodu plnou zvěře. Na vrcholu hory pak byl proveden rituál a zvoleno jméno země – Čechy. Lidé se pak na počest toho, kdo je přivedl, rozhodli, že si budou říkat Češi. Navíc je zde opět zmíněna myšlenka spojení všech Slovanů v jeden velký národ: „Jak sami vidíte, náš kmen není tak početný, aby sám dokázal uhájít zemi, která nám teď právem náleží. Je možné, že narazíme na zbytky jiného lidu, který tu byl před námi, a z nějakých důvodů, snad z touhy po válečných výbojích a po kořisti, z ní odešel. Jistě se setkáme i s jinými kmeny, které sem budou přicházet a budou na nás útočit. Za svou novou vlast budeme muset tvrdě bojovat a pro takový případ je třeba hledat pevná spojení. Za svého mládí jsem od svého otce slyšel, že už před námi se jiné slovanské kmeny vydaly na západ stejně jako my. Často mi vypravoval o kmenech Lemuzů, Lutomiců, Lučanů, Netoliců, Pšovanů, Charvátů, Zličanů, Děčanů, Dúdlebů, Sedličanů a kdo ví ještě kterých. Je možné, že jsou někde v této zemi usídleny. Ty je třeba vyhledat. Dlouhá léta jsem vás na pochodu učil bojovnému umění, kázni a neohroženosti,

⁸⁰ Bobák, Jindřich František: Dávné pověsti národa českého. Humpolec: Pavel Dolejší, 2008, str. 11.

až se z vás stal nejodolnější slovanský kmen. Proto teď musíte obsadit střed této země a naučit své bratry všemu, co umíte, abychom se mohli sjednotit v jeden velký národ.’ “⁸¹

Lidé si postavili obydlí na místě, které jim ukázal Čech. Tak vznikly jednotlivé vesnice, v každé byl jeden rod, v jehož čele stál volený starosta. Každý dostal na starost nějaký úkol, co má dělat. Poté se oddělil Lech se svými lidmi, a aby jeho bratr věděl, kde je, zapálil na onom místě oheň. Podle toho se také jmenuje hrad, který tam vybudovali – Kouřim. Po třiceti letech od příchodu do země Čech umírá – jeho pohřeb je veliký a každý ho oplakává.

Další pověsti jsou podobné Jiráskovu zpracování, či je do nich něco přidáno. Po smrti Čecha přichází chaos a je potřeba nějaký soudce. Češi jdou za Lechem, aby se ujal správy lidu, ale ten je poslal za Krokem. Krok, potěšený tím, jak mu důvěřují, přijal jejich prosbu a stal se tak Čechovým nástupcem. Sídlil na Budči, kde byla i škola, vládl moudře a spravedlivě. Za jeho vlády byl také postaven Vyšehrad. Navíc je zde k tomu přidána další pověst „Lech a jeho lid“, vyprávějící o tom, jak Lech předá Kouřim pod Krokovu správu a se svými lidmi odejde na východ – k řece Visle.

Po Krokově smrti si stařešiny a vladykové zvolí Libuši za kněžnu. Vyskytuje se zde i pověst *Silný Bivoj*, lišící se od Jiráska, protože zpočátku líčí rovnou příchod Bivoje s divokým kancem na hrad. Konec pak už opět odpovídá – pojme Kazi za manželku.

Následuje soud, kde má Libuše rozhodnout, kdo je v právu. Zajímavé je, že dva rozhádaní muži se jmenují Milovec a Rohoň, jelikož se jedná o jména, použitá v Hájkově kronice. Pokračování děje je už stejné s Jiráskem. Libuše rozhodne ve prospěch mladšího, narazí na nesouhlas s jejím rozsuzováním a musí zvolit manžela. Družina pak jde do Stadic, najde Přemysla a dovede ho na hrad. Poté dojde k založení Prahy a nakonec ještě před svou smrtí Libuše věští, kde se v zemi nacházejí drahé kovy.

Po smrti Libuše se Vlasta domnívá, že by si ji měl Přemysl vzít, aby nahradila Libušino místo. Rozzuří ji, když zjistí, že si ji Přemysl nevezme, proto vzbouří dívky proti mužům. Nejdříve dojde k útoku na statek muže, jménem Motol, kde ženy pobijí úplně

⁸¹ Bobák, Jindřich František: Dávné pověsti národa českého. Humpolec: Pavel Dolejší, 2008, str. 46. – 47.

všechny, až na malého chlapce, který řekne vše Přemyslovi. Přemysl se snaží s dívkami domluvit, vysílá k nim i posly, ale dívky posly zmrzačí a Přemyslovo poselství nepřijmou. Dohoda tedy není možná, stupňuje se napětí, dojde k postavení Děvína a vše vyústí v bitvu, ve které dívky vyhrají. Muži si to nenechají líbit a připraví na ně lest jakousi pomstu. Dívky jsou vlákány do hradu pod záminkou, že Přemysl předá vládu Vlastě. To se ale nestane. Naopak dívky jsou napadeny, zneuctěny a zabity. Pak ale přichází něco divného. Na hradě byly dívky pobity, ale po této pověsti přichází další, kde Vlasta žije a až zde připraví past na Ctirada. Nevymyslí ji ovšem Vlasta, nýbrž Šárka s těmi, co na Ctirada čekají. Ctirad je chycen, zabit a muži se mstí. Dochází k velké bitvě, ve které padne Vlasta, ostatní dívky jsou také zabity a asi nejhorší smrt má Šárka, která je se svou sestrou zaživa pohřbena. Nakonec je Děvín spálen.

Pověst *O Křesomyslu a Horymírovi* není ničím odlišná od Jiráskova zpracování. Rozdíl přichází až u *Lucké války*, kterou Bobák opět rozdělil do několika příběhů. Průběh je stejný, je zařazen i příběh Straby, jenom jméno hlavního hrdiny Čechů je jiné – jmenuje se Tyr. Jméno opět převzaté z kroniky, tentokrát od Kosmy. Nakonec je připojeno i vyprávění o Durynkovi, který zabije syna Vlastislava, aby se zalíbil knížeti Neklanovi, ale i zde si za tento čin vyslouží smrt.

Poslední tři pověsti jsem zatím v jiné knize nenašla. Ve všech třech vystupují bratři Mstiboj a Hostivít. Hostivít se stane právoplatným nástupcem na český trůn po svém otci, ale jeho bratrovi se to nelíbí, závidí mu, a tak se bratři jen dohadují a chtějí mezi sebou bojovat. Jelikož v bitvě padne Leslav, pán z Kouřimi, bratři se usmíří s dohodou, že Hostivít bude mít Čechy a Mstiboj Kouřim a dohodnou se i na nástupnictví. Mír trvá jen do doby, než se do děje připlete Sukoslav, který by rád na český trůn, proto pošve bratry proti sobě. Myslí si, že když se oni dva budou dohadovat, nebude pro něj problém dostat se na trůn. Mstiboj podpoří Sukoslavova vojska. Nakonec je Sukoslav poražen. Mstiboj, když vidí, co se stalo, jde za bratrem a žádá ho o milost, kterou dostane. Pověsti zakončuje rozdělení knížectví na České a Kouřimské, aby byl udržen mír mezi bratry. Mstiboj se totiž snadno nechal někým přesvědčit, aby šel proti bratrovi. Pak mezi bratry panoval mír až do jejich smrtí.

Autor používá pro vyprávění většinou delší souvětí: „Čech mlčky pozoroval svůj radující se lid a teprve teď, v tomto posvátném okamžiku radosti, štěstí a úlevy pocítil, jak na něho dolehlo stáří, které tak dlouho přemáhal. Před očima mu vyvstaly obrazy doby, které už byly dávno za nimi, a přece mu připadaly tolik blízké. Jako by to bylo teprve včera, kdy opustili rodnou půdu dalekého Polesí a vydali se na dalekou cestu na západ. V duchu viděl dým stoupající z rodného sěla, které spálili na popel, aby nic nezůstalo avarským nájezdníkům, a pocítil nevýslovnou radost a hrdost při pohledu na nové pokolení silných a nebojácných bojovníků, které přivedl až sem, na tuto horu.“⁸²

V textu je použito mnoho archaismů, což přispívá k dokreslení doby, do které je děj zasazen, ale na druhou stranu jejich četné použití zasazené do současné češtiny vypadá opravdu zvláště, řekla bych, že se to až nehodí. Všechna ta slova jsou pod textem vysvětlena. Nejčastěji se zpočátku objevuje slovo „sělo“, což je stará slovanská vesnice. Archaismy používá pro označení části oblečení (rubáš, říza, čechl, krzno), zbraně (mlat), vykonávané funkce (tudum, žrec), slavnosti (tryzna), ale i terminologie z oblasti zemědělství (otka, jho).

Ve vyprávění můžeme vidět větší výskyt rituálů, spojených s pohanskou dobou, nebo jména bohů: „V tom čase sněhu a ledu vládla zemi Morana, bohyně zimy a smrti, dokud ji nevystřídala sluncem zalitá a jarem vonící Vesna, bohyně jara.“⁸³ V úryvku si můžeme všimnout i častého používání adjektiv, které zřejmě slouží k oživení příběhu.

Hodně se objevují popisné pasáže, ať už se týkají popisu prostředí, lidí, ale i výše zmíněných rituálů: „Čechovo mrtvé tělo je oblečeno do nového oděvu, jaký odpovídá jeho cti, které se mu za jeho života dostávalo. Na sobě má řasnatý plášť, sukni přepásanou širokým pásem, s mnoha řetízky a kovovými ozdobami, barevnou halenu a střevice, na hlavu mu dali drahou sobolí čepici. Takto oblečeného ho posadili na hranici pokrytou nejlepšími plátny zhotovenými ženami jeho rodu. Nakonec vedle něho položili medovinu, ovoce a vonné byliny, přinesli i maso s pecnem chleba a nezapomněli ani na jeho zbraně – luk, oštěp, meč, mlat a černý štít, které mu položili po boku. Jak si starý obyčej žádal,

⁸² Bobák, Jindřich František: Dávné pověsti národa českého. Humpolec: Pavel Dolejší, 2008, str. 44.

⁸³ Tamtéž, str. 50.

zabili pak kohouta a slepici a jako oběť Perunovi je hodili na hranici.“⁸⁴ Slavnostní pohřeb Čecha je popsán zdlouhavě, díky tomu si můžeme skvěle představit, jak to mohlo tenkrát vypadat. Autor si všímá i detailů a snaží se co nejdříve zachytit to, co popisuje.

Počátek připomíná pohádkové vyprávění: „Někde velmi daleko na jihovýchodě, za devětkrát devíti horami a devětkrát devíti řekami, v zemi, kde je sníh a led neznámý a kde je jenom věčné léto, stvořil veliký neznámý bůh, otec všech ostatních bohů na světě, první pár lidí.“⁸⁵ I jeho pokračování, jak pár měl jen syny a tudíž si musel každý vybrat samici zvíře z lesa, je pohádkový, ba inklinuje k některým mýtům přírodních národů. To vše se postupně změní. Poněkud přehnaně na mě působí popisy bitev, vražd, atd. Možná se autor snažil i zde zachytit co nejvěrnější obraz: „Tak se dočkal odbojný Sukoslav strašného konce: Nejdříve mu byly utřaty ruce i nohy, a nakonec bylo jeho tělo s hlavou hozeno rybám do řeky Vltavy.“⁸⁶ Takových ukázek by se dala najít celá řada – v dívčí válce, kde ženy řezaly nosy a ústa poslům od Přemysla, nebo konec dívek, které byly i zneuctěny, osud malého synka Vlastislavova, kterého zabil jeho vychovatel Durynek a zrovna tak i konec samotného vychovatele, jehož oběšení je opět zdlouhavě popsáno. Oproti počátku mi přijde, že tato pasáž je popsána hrubým způsobem. Právě díky těmto pasážím se mi kniha vůbec nelíbí. Občas to vypadá, jakoby chtěl autor zachytit krutost té doby, která neznala meze. Znásilňování, čtvrcení, pohřbívání zaživa, sekání a řezání hlav a končetin – to vše se v té době určitě objevovalo, ale to posouvá podstatu pověsti někam jinam, než jsme zvyklí.

⁸⁴ Bobák, Jindřich František: Dávné pověsti národa českého. Humpolec: Pavel Dolejší, 2008, str. 54. – 55.

⁸⁵ Tamtéž, str. 191.

⁸⁶ Tamtéž, str. 191.

5 Závěr

Ve své práci jsem se zabývala přiblížením pověsti dětskému čtenáři. Autoři používali různé prostředky pro splnění účelu, ale ne vždy zůstala pověst v takové formě, jak ji známe od Aloise Jiráska.

Stejně jako v textu začnu i zde dílem Oldřicha Sirovátky *Brunclík a lev*. Autor použil pro své vyprávění pohádkovou formou, což z pověstí udělalo zajímavý literární útvar, který čerpá obsah příběhů, z něhož činí zajímavý souboj dobra se zlem s dobrým koncem, typický pro pohádky. Soubor v sobě ukrývá povídání o postavách z dávných dějin, stejně jako nadpřirozené bytosti, protože jsou zde obsaženy nejen pověsti národní, nýbrž i místní, démonologické a dvě vypráví o zbojnicích. Na prvním místě je umístěna pověst *Brunclík a lev*, podle níž se celá kniha jmenuje. První je zřejmě proto, že objasňuje původ lva ve státním znaku naší republiky. Kapitola *O vojsku v Blaníku*, umístěná na posledním místě nejspíš z důvodu naděje pro národ, kterou v sobě skrývá. Příběhy mě upoutaly a dobře se četly.

Druhou rozebíranou knihou byly *Staré pověsti české* od Jany Eislerové. Název knihy je shodný se zpracováním Aloise Jiráska, stejně tak jako témata příběhů uvnitř, ale i přesto můžeme najít hned několik nápadných rozdílů. Autorčiny pověsti jsou nápadně kratší, než původní zpracování, s častým využitím přímé řeči, což urychluje děj, protože popisy jsou méně používány. Rozdíl můžeme najít i proti zpracování Oldřicha Sirovátky – jedná se o pověst *Karlův most*, která ve svém konci skrývá hned tři pověsti: *Blaničtí rytíři*, *O Bruncvíkovi* a *Karlův most*. Vzhledem ke krátkosti příběhů a použité přímé řeči se příběhy četly dobře. Text je doprovázen barevnými ilustracemi, které jiná kniha neobsahuje.

Martina Drijverová svou knihou *České dějiny očima psa* se oproti předchozím autorům liší hlavně osobou vypravěče – reflektora. Kromě psího vypravěče, účastníciho se děje, můžeme najít ještě druhou rovinu vyprávění, kterou nám přibližuje nadosobní vypravěč. Už z názvu bychom se mohli domnívat, že se jedná o reálné dějiny, ale v prvních několika kapitolách jsou uváděny národní pověsti, psané humorným jazykem,

ironizujícím postavy i jejich činy. Témata jsou opět shodná se zpracováním Aloise Jiráska. Kniha svým poutavým vyprávěním velice rychle získá čtenáře.

Strašné pověsti české Ivana Krejčího jsou opět velice odlišné. Autor svým stylem, postaveným na současném jazyce, plném vulgarismů, ironie a parodie posouvá témata pověstí, takže se neshodují s Aloisem Jiráskem, ani s jiným z uvedených autorů. Jednotlivé příběhy se tváří jako výklad dějepisu, ovšem do něho mají opravdu hodně daleko. Je sice možné, že některá tvrzení z historie vychází, ale díky užití parodii tak nevyznívají. Celou knihu lze jen těžko přečíst, jelikož si čtenář nemůže být jistý, kdy autor opravdu mluví o historii, pověsti, či současnosti, na kterou neustále odkazuje. Zpočátku se příběhy jeví jako příjemná zábavná četba, ovšem neustálé zesměšňování, vulgarita a násilí z ní činí jen těžko čitelnou četbu.

Poslední knihou, kterou jsem se výše zabývala, jsou *Dávné pověsti národa českého* od Jindřicha Františka Bobáka. I toto zpracování se od předešlých odlišuje. Tyto rozdíly nejsou způsobeny změnou tématu, nýbrž rozsáhlými popisy, ukrývajícími se uvnitř jednotlivých příběhů. Autor v nich do nejmenších detailů popisuje rituály, postavy, činy, ale i kruté scény, jež si člověk ve své fantazii jen těžko dokáže představit. Dalším rysem, odlišujícím dílo, je používání archaismů, dodávající knize na autentičnosti. Zajímavé je také členění příběhů do více kapitol, než je obvyklé, což je pravděpodobně způsobeno právě rozsáhlými popisy. Díky popisům je kniha zajímavá, ovšem díky krutým scénám není příliš čtivá.

Jak jsem napsala v práci, pověst se postupem času proměnila z ústní formy na písemnou. V současné době prodělává také mnoho změn, především v orientaci na dětského čtenáře. Co do tematiky se knihy nemění, mění se jen forma podání u jednotlivých autorů. Přestože vznikají nová díla, zabývající se pověstmi, v povědomí lidí stále zůstávají na prvním místě *Staré pověsti české* od Aloise Jiráska.

6 Použitá literatura

6.1 Primární literatura

Bobák, Jindřich František: Dávné pověsti národa českého. Humpolec: Pavel Dolejší, 2008. ISBN 978-80-86480-90-9

Drijverová, Martina: České dějiny očima Psa. Praha: Albatros, 2004. ISBN 80-00-01387-8

Eislerová, Jana: Staré pověsti české. Havlíčkův Brod: Fragment, 2009. ISBN 978-80-253-0861-5

Jirásek, Alois: Staré pověsti české. Praha: J. R. Vilímka, 1925.

Krejčí, Ivan: Strašné pověsti české. Praha: Mladá fronta, 2005. ISBN 80-204-1334-0

Sirovátka, Oldřich: Brunclík a lev. Praha: Albatros, 1989.

6.2 Sekundární literatura

Brabenec, Jiří: Po stopách starých pověstí českých. Praha: Orbis, 1959.

Čeňková, Jana a kol.: Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X

Hájek z Libočan, Václav: Kronika česká. Praha: Odeon, 1981.

Karbusický, Vladimír: Nejstarší pověsti české. Praha: Mladá fronta, 1966.

Kosmas: Kronika česká. Praha: Svoboda, 1975.

Kristiánova legenda. Praha: Vyšehrad, 1978.

Kronika tak řečeného Dalimila. Praha: Svoboda, 1977.

Mocná, Dagmar; Peterka, Josef a kol.: Encyklopedie literárních žánrů. Praha a Litomyšl: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X

Sirovátka, Oldřich: Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře, Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. ISBN 80-85010-06-2

Třeštík, Dušan; Pechar, Vladimír; Čechura, Jaroslav: Králové a knížata zemí Koruny české. Praha: Rybka Publishers, 2001. ISBN 80-86182-55-X

Resumé

Bakalářská práce je zaměřena na zpracování starých pověstí českých v literatuře pro děti. Cílem práce je ukázat jakým způsobem autoři přizpůsobují pověsti dětem. Výchozím zpracováním jsou *Staré pověsti české* od Aloise Jiráska.

Teoretická část se zabývá pověstí, jejími druhy, pověstí v lidové tradici a také pověstí v dětské literatuře.

V praktické části je interpretováno pět knih pověstí z dětské literatury. Interpretace ukazují různé způsoby, které autoři používají pro přiblížení pověstí dětskému čtenáři, případně i posun v tématu, pokud k němu došlo. Závěr shrnuje zjištění, vyplývající z interpretací.

Klíčová slova

Pověst, staré pověsti české, Alois Jirásek, dětská literatura, téma.

Resumé

The thesis is focused on the processing of old Czech legends in literature for children. The aim is to show how the writers adapted legend the children. The initial treatment the Old Czech Legends by Alois Jirásek.

The theoretical part deals with legends, its types, legends in the folk tradition and legends in children's literature.

The practical part is interpreted five books of legends from children's literature. Interpretation shows different ways that authors use to approach reputation child readers, or even shift the topic, if any. The conclusion summarizes the findings arising from the interpretation.

Key words

The legend, old Czech legend, Alois Jirásek, children's literature, the theme.

Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta

M.D. Rettigové 4, 116 39 Praha 1

Prohlášení žadatele o nahlédnutí do listinné podoby závěrečné práce

Evidenční list

Jsem si vědom/a, že závěrečná práce je autorským dílem a že informace získané nahlédnutím do zveřejněné závěrečné práce nemohou být použity k výtěžným účelům, ani nemohou být vydávány za studijní, vědeckou nebo jinou tvůrčí činnost jiné osoby než autora.

Byl/a jsem seznámen/a se skutečností, že si mohu pořizovat výpisy, opisy nebo rozmnoženiny závěrečné práce, jsem však povinen/povinna s nimi nakládat jako s autorským dílem a zachovávat pravidla uvedená v předchozí odstavci tohoto prohlášení.

Poř. č.	Datum	Jméno a Příjmení	Adresa trvalého bydliště	Podpis
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				